لەبڵاوكراوەكانی سایتی ئیمان وەن
WWW.IMAN1.COM

بەشی پاككردنەوە(الطَّهَارَة)

جۆرەكانی ئاو (أَقْسَامُ المِيَاه)

ئاو پاكە وپاك كەرەوەیشە [(١)] ، تاوەكو شتێكی پیسی تێكەڵ دەبێ ڕەنگی یان تامی یان بۆنی دەگۆڕێت ، ئەوە لەو حاڵەتەدا لەپاكی و پاك كەرەوەیش دەری دەكات [(٢)] وەیان شتێكی پاكی تێكەڵ ببێ ڕەنگی یان تامی یان بۆنی بگۆڕێت ، ئەوە لەو حاڵەتەدا تەنها لە پاك كەرەوەیی دەری دەكات [(٣)]

---

(١) هیچ جیاوازیەك نیەیە لە نێوان زانایاندا كەوا پاكەو پاك كەرەوەیشە ، خوای گەورە لە سورەتی (الانفال :١١) دا دەفەرمێ: ﴿ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ ﴾.. واتە : خوای گەورە لە ئاسمانەوە ئاوتان بە سەردا دادەبەزێنێت بۆ ئەوەی پاكتان بكاتەوە پێی . وە لەم بارەیشەوە فەرموودەی زۆر هەیە بڕوانە [البخاری (٢/٢٢٧-مع الفتح) ومسلم (٩٦/٥بشرح النووی) وأبوداود (١/١٥٣/ ٨٣) والترمذی (١/٤٧/ ٦٩) وإبن ماجة (١/١٣٦/٣٨٦) وغيرهم] .

(٢) بە بەڵگەی یەكڕایی (إِجْمَاع)ی زانایانی ئیسلام ، بڕوانە [الاجماع لابن منذر ل ٣٣ و(مختصر بدر المنير ل١٨) و((البحر للمهدی ٣١/١) و (المجموع) للنووی١١٠/١) و(المغنی لابن قدامة ٥٣/١)].

(٣) شتی پاك وەكو ماست و سابون وهەویر و ئەو شتانەی كە زۆربەی جار تێكەڵ بەئاو نبن، ئەگەر تێكەڵ ببن بەئاو لەناوی ئاوی ڕووت دەری كات وەك پێی بوترێت ماستاو یان سابوناو ئەوە ئاوەكە لە پاك كەرەوەیی دەر دەكات بەڵام هەر بەپاكی دەمێنێتەوە واتە : ئەگەر بدات لەلاشەو جل و بەرگ پێویست ناكات بیشۆریت . بەلام غوسڵی پێ ناكریت و دەست نوێژی پێ ناگیریت . ئەمە بۆ ئەو شتانەی كە زۆربەی جار تێكەڵ بە ئاو نین ، بەڵام ئەو شتانەی كە زۆربەی جار (عَادَة) وایە تێكەڵن لە گەڵ ئاودا وەك قەوزە ، ئەوە با ڕەنگ یان تام یان بۆنیشی بگورێت هەر پاكەو پاك كەرەوەیشە .

تێبینی: ئەو شتە پاكانەی كە زۆر بەی جار تێكەڵ بە ئاو نین ، ئەگەر تێكەڵ ببن بەڵام زۆر نەبوو ئەوە هیچ كاریگ ناكاتە سەر پاكژ كەرەوەیی ئاوەكە با بۆنیشی بگۆڕێت.

جا هیچ جیاوازیەك نییە ئەگەر ئاوەكە زۆر بێت یان كەم [٤]، راوەستاو بێت یان ڕێ بكات [٥]، بە كارهێنراو بێت یان بە كار نەهێنراو [٦].

له بەر فەرموودەكەی (أُمُّ عَطِيَّةُ الأَنْصَارِيَّة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) هاتە ژورەوە كاتێك كە كچەكەی وەفاتی كردبوو ، جا فەرمووی :((**إِغْسِلْنَها ثَلَاثاً أَوْ خَمْساً أَوْ أَكْثَرْ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ، بِمَاءٍ وَسِدْرٍ واجْعَلْنَ فِي الآخِرَةِ كَافُوراً أَوْ شَيْئَاً مِنْ كَافُورٍ**)) واتە: **بیشۆنەوە سێ جار یان پێنج جا یان زیاتر لەوە ئەگەر بە باشتان بینی ، بە ئاو و(سِدْر) وە دواین جاریش (كافُور)ی تێكەڵ كەن یان هەندێك لە (كافُور)**... [رواه البخاری (١٢٥/٣/ ١٢٥٣) ومسلم (٦٤٦/٢/ ٩٣٩)].

(٤) لەم مەسەلەیەدا كە ئاو پاكەو پاكژ كەرەوەیە تا شتێكی پیسی تێدەكەوێت ڕەنگی یان تامی یان بۆنی دەگۆڕێت ئەوە لەو كاتەدا پیس دەبێت یان شتێكی پاكی تێبكەوێت لە ناوی ئاوی ڕووت دەریكات ئەوە لە پاكژ كەرەوەیی دەری دەكات ، ئا لەم بنەڕەتەدا جیاوازی نیە ئیتر ئاوەكە كەم بێت یان زۆر . بۆ زیاتر دڵنیا بوون لەم باسە بڕوانە [(شَرْحُ السُّنَّة)للبغوی (٥٩/٢) و(نیل الاوطار) للشوكانی(٣٠/١) و(جَوهَرُ النَّقِي) لابن التركمانی الذی بذیل السنن الكبری للبیهقی (٢٥٦/١)].

(٥) بەهەمان شێوە لەو بنەڕەتەی پێشوو دا جیاوازی نیە ئەو ئاوە ڕێ بكات یان ڕێ نەكات ، بۆ دڵنیا بوونیش لەمە بڕوانە [(احكام الاحكام) لابن دَقیقِ العِید (٢١/١) و (المُحلی)لإبْنُ حَزم (١٨٤/١)].

(٦) ئاوی بەكارهێنراو ئەو ئاوەیە كە دەست نوێژی پێ گیرا بێت یان غوسلی پێ كرا بێت ، بەڵگەی (تَأْثِیْر) نەكردنی لە سەر (قَاعِدَة)كەمان فەرموودەكەی (جَابِر)ە (خوای لێ رەزای بێت) ، كەوا فەرمووی : ((**جَاءَ رَسُوْلُ اللهِ (ﷺ) يَعُوْدُنِي وَأَنَا مَرِيْضٌ لاَ أَعْقِلُ فَتَوَضَّأَ وَصَبَّ عَلَيَّ وُضُوْءَهُ**)) واتە: ڕۆژێك تووشی نەخۆشییەك هاتم بێ هۆشی خستم ، جا پێغەمبەر ی خوا (ﷺ) سەردانی كردم ، و دەست نوێژی گرت و ئاوی دەست نوێژەكەی بەسەرم دا كرد [رواه البخاری (١/رقم/١٩٤) ومسلم (١٢٣٢/٣/ ١٦١٦)].

ئەمە بەڵگەی پاكی ئاوی بە كارهێنراو ، وە بەڵگەی پاك كەرەوەیشی فەرموودەكەی (رُبَيِّعُ بِنْتُ مُعَوِّذ)ە (خوای لێ ڕەزای بێت)فەرمووی: ((**أنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) مَسَحَ بِرَأْسِهِ مِنْ فَضْلِ مَاءٍ كَانَ فِي يَدِهِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەسحی سەری كرد بەپاشماوەی ئەو ئاوەی كە بە دستیەوە بوو [رواه ابوداود(١/ ٩١ /١٣٠) وهو حديث حسن ، بروانه الروضة الندية تحقيق محمد صبحي حلاق (١/ ٦٨)] .

ئەو شتانەی كە پیسن
(النَّجَاسَات)

ئەوانەی پیسن(7) ، پاشەڕۆ (8) ومیزی مرۆڤ بە گشتی (9) وپاش میز (10) و(مَذي) (11)

(٧) كە پێویستە مرۆڤ خۆی لێ پاك بكاتەوە ئەگەر لە لاشەی یان لە جل وبەرگی دا.

(٨) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعيدُ الخُدْري) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ المَسْجِدَ فَلْيُقَلِّبْ نَعْلَيْهِ وَلْيَنْظُرْ فِيْهِمَا فَإِنْ رَأَى خُبْثاً فَلْيَمْسَحْهُ بِالأَرْضِ ولْيُصَلِّ فِيْهِمَا**)) واتە: هەر یەكێكتان ئەگەر هاتن بۆ مزگەوت ، ئەوە با (نَعْل)ەكانی دیواودیو بكاتەوە وتەماشای كات ، ئەگەر پیسیەكی پێوە بینی ، با بە زەویدا بیساوێت ، پاشان نوێژی بكات [رواه الإمام أحمد (٣/٢٠) وأبوداود (٢/٢٥٣) مع العون وغيرهما وهو حديث صحيح بروانه صحيح أبى داود (٦٠٥)].

(٩) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی: پیاوێكی دەشتەكی لە مزگەوتدا هەستا میزی كرد ، جا خەڵكی پەلاماریان دا ، پێغەمبەری خوایش (ﷺ) فەرمووی: ((**دَعُوهُ وَهَرِيْقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلَا مِنْ مَاءِ – أَوْ ذَنُوْباً مِنْ مَاءٍ – فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسرِيْنَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسرِيْن**)) واتە: وازی لێ بهێنن ، پاشان سەتڵێك ئاو بكەنە سەریدا ، ئێوە نێرراون بۆ ئەوە سووك كەرەوە بن نەك توند و گران كەرەوە [رواه البخارى (١/٣٢٣/٢٢٠) وغيره].

بەڵام مێزی كوڕی شیرە خۆر (عَفُو)ی لێ دراوە لە شەرعدا ، لە بەر فەرموودەكەی (أُم قَيْس بِنْت مُحْصِن) (خوای لێ رازی بێت) ((**أَنَّهَا أَتَتْ بِإِبْنٍ لَهَا صَغِيْرٍ لَمْ يَأْكُلِ**

الطَّعَامَ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ (ﷺ) **فَأَجْلَسَهُ رَسُوْلُ اللهِ** (ﷺ) **فِي حِجْرِهِ ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ**)) واتە: كەوا كوڕێكی بچوكی هێنا بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) كە – هێشتا – خوادنی نەدەخوارد ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە باوشی خۆیدا داینا جا میزی كردە سەر جل وبەرگەكەیدا ، جا ئەویش داوای ئاوی كرد و پیّی ئاو پەرژێنی كرد ونەیشۆرد [(رواه البخاری (١/رقم/٢٢٣) ومسلم (١/رقم/ ٢٢٧)].

وەهەروەها لەبەر فەرموودەكەی (أَبِي السَّمْحِ)ی خزمەت كاری پێغەمبەر (ﷺ) كەوا: (حَسَن) یان (حُسَيْن) میزیان كردە سەر سینگی پێغەمبەردا (ﷺ) ، منیش هاتم بیشۆم، ئەویش فەرمووی: ((**يُغَسَّلُ مِنْ بَوْلِ الجَارِيَةِ ويُرَشُّ مِنْ بَوْلِ الغُلامِ**)) واتە: میزی كچ دەشۆرێت بەڵام میزی كوڕ ئاو پڕژێن دەكرێت [رواه أبوداود (٢/٢٣٢/٣٧٦) والنسائی (١/١٥٨/٣٠٤) وابن ماجة (١ / ١٧٥ / ٢٢٦) وغيرهم وقال إبن حجر في التخليص (١/٥٠) وحسنه البخاری ، وە بروانە صحيح النسائی (٢٩٣)].

(١٠) بە بەڵگەی یەكڕایی (الإِجْمَاع) زانایان ، بروانە (المَجْمُوع) لِلنَّوَوِي (٢/٥٥٢).

(١١) (مَذِي): ئاوێكی ڕۆشنی سپی لیقە لەكاتی بیركردنەوە لەجووت بوون (جِمَاع) دەردەچێت بەبێ ئەوەی هیچ هەستێكی پێ بكرێت، ئەم ئاوەیشە پیسە لەبەر فەرموودەكەی (عَلِي) (خوای لێ رازی بێت) كەپرسیاری لەپێغەمبەر (ﷺ) كرد ئەویش پێی فەرموو: ((**تَوَضَأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ**))واتە: دەست نوێژ بگرەوە و (ذَكَر)ت بشۆ – واتە: تارات بكە پاشان دەست دەست نوێژ بگرە [رواه البخاری (١/٢٣٠/١٣٢) ومسلم (١/٢٤٧/٣٠٣) وللفظ لە].

وخوێنی حەیزو زیسانی [١٢] وئاژەڵی مردارەوە بوو [١٣] ولیكی سەگ [١٤] وپاشەڕۆ ومیزی ئاژەڵێ گۆشتی نەخورێت [١٥]

(١٢) خوێنی حەیز پیسە، لەبەر فەرموودەكەی (أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبي بَكْرٍ) (خوای لێ رازی بێت) كەوا ئافرەتێك پرسیاری لەپێغەمبەری خوا كرد (ﷺ) : ئایا ئەگەر یەكێكمان خوێنی حەیز دای لەجل و بەرگەكەی چی بكات؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی : ((**إِذَا أَصَابَ ثَوْبَ إِحْدَاكُنَّ الدَّمُ مِنَ الحَيْضَةِ فَلْتَقْرُصْهُ ثُمَّ لِتَنْضَحْهُ بِمَاءٍ ثُمَّ لِتُصَلِّي فِيْهِ**)) واتە: ئەگەر یەكێكتان خوێنی حەیز دای لە جل وبەرگەكەی ئەوە بیوەرێنێت پاشان بیداتە دەستدا جا ئاوی پێدا بكات وپاشان نوێژی پێوە بكات [رواه البخاری (١/٤١٠/٣٠٧) ومسلم (١/٢٤٠/٢٩١) و اللفظ لە].

وە خوێنی زەیسانیش هەر خوێنی حەیزە كۆبوەتەوە لە ماوەی سك پڕی ئافرەتدا

تێبینی : ئەگەر خوێنەكە شوێنەواری هەرمایەوە پاش شۆردن ، ئەوە هیچ زیانێكی نییە ، لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت): كەوا (خَوْلَةُ بِنْتُ يَسَارٍ) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ، من تەنها یەك جل و بەرگم هەیە ، وە بەو جلەیشەوە تووشی حەیز دەبم ؟ پێغەمبەری خوا یش (ﷺ) فەرمووی: ((**فَإِذَا طَهُرْتِ فَاغْسِلِي مَوْضِعَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي فِيْهِ**)) واتە: جا ئەگەر پاك بوویتەوە ئەوە شوێنی خوێنەكە بشۆ ، پاشان نوێژی پێوەبكە ، ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر شوێنەواری هەر مایەوە ؟ فەرمووی: ((**يَكْفِيْكَ المَاءُ وَلا يَضُرُّكَ أَثَرُهُ**)) واتە: تەنها ئاووت بەسە و شوێنەواری هیچ زیانێكت پێ ناگەیەنێت [رواه أبو داود (٢/٢٦/٣٦١) والبيهقي (٢/٤٠٨) وهوحديث صحيح بروانە صحيح أبي داود (٣٥١)].

(١٣) لە بەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ رازی بێت)، كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ)فەرمووی: ((**إِذَا دُبِغَ الإِهَابُ فَقَدْ طَهُرَ**))واتە: ئەگەر پێست خۆشە بكرێت پاك دەبێتەوە ، كاتێك كەدای بەلای كاوڕێكی (مَيْمُونَة)دا مردار بووبووەوە ئەویش فەرمووی : ((**أَلاَ انْتَفَعْتُمْ بِإِهَابِهَا** ؟)) واتە: ئایا بۆ سوود لە پێستەكەی وەرناگرن ؟ جا ئەم فەرموودەی فەرموو [الحديث رواه مسلم (١/٢٧٧/ ٣٦٤، ٣٦٦) وغيره]. جا ئەمەش بەڵگەیە كە مردارەوە بوو پیسە ، بۆیە پێستەكەی بەخۆشەكردن پاك دەبێتەوە.

(١٤) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيْهِ الكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَاتٍ أُولاهُنَّ بِالتُّرَابِ**))واتە: ئەگەر سەگ دەمی خستە ناو قاپی هەریەكێكتانەوە ، با چی تێدایە بیڕێژێت پاشان حەوت جار بیشوات جاری یەكەمیان بە خۆڵ [رواه مسلم (١/٢٣٤/٩١) وغيره].

(١٥) لە بەر فەرموودەكەی (إِبْنُ مَسْعُود) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) چوو دەست بە ئاو بگەیەنێت ، جا فەرمانی پێ كردم سێ بەردی بۆ بێنم ، منیش دوو بەردم دۆزیەوە و بە داوی سێیەمیاندا گەڕام نەبوو ، جا تەرسەقولێكم بۆ هێنا پێغەمبەری خوایش هەردوو بەردەكەی لێ وەرگرتم و تەرسەقوولەكەیشی فڕێدا و فەرمووی: ((**هَذَا رِكْسٌ**)) واتە: ئەمە پیسە [رواه البخاري (١/٢٥٦/١٥٦) وغيره].

و گۆشتی بەراز (١٦) **جگە لەمانە هەمووشتێكی تر پاكە** (١٧).

چۆن پیسی پاك دەكرێتەوە

(كَيْفَية تَطْهِير النَّجَاسَة)

شتی پیسی بە شۆردن پاك دەبێتەوە [18]، بە شێوەیەك هیچ شوێنەوارێكی ئەو پیسیەی پێوە نەمێنێت [19]، وە ئەمە بنەڕەت(الأَصْل) ە لە پاك كردنەوەدا هیچ جێگەی ناگرێتەوە مەگەر بە بەڵگەی شەرعی [20]،

(١٦) لە بەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (الأنعام آية: ١٤٥) دا كە دەفەرمیێ: ﴿ أَوْ لَحْمَ خِنْـــزِيْرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ واتە: یان گۆشتی بەراز كە بەڕاستی پیسە .

(١٧) چونكە لە بنەڕەت(الأَصْلُ)دا هەمووشتێك پاكە(الأَصْلُ فِـي الأَشْـيَاءِ الطَّهَـارَة) وە نابێت بە هیچ شتێك بووترێت پیسە مەگەر بە بەڵگەی شەرعی ، وە ئێمەش جگە لەوانەی كە باسمان كرد هیچ بەڵگەیەكی ڕاستمان نییە لە سەر پیسێتی هیچ شتێكیتر ، وە ئەوبەڵگانەی كە هەندێك زانا دەیهێننەوە بۆ سەلماندنی پیسێتی شتی تر — وەك : (مَنِـي) وخوێن و بێباوەڕ(مُشْرِك) و .. — یان ڕاست نین ، یان ئەو واتایە ناگەیەنن ، بڕوانە [الأدلة الرضية (ل٢٣ — ٢٥)] ، كە بە كورتی لەوێدا باسی كردوە .

(١٨) بەوەی بە ئاو بیشۆریت وەك لە شەرعدا هاتووە ، وەك فەرموودەكەی (أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْر) بڕوانە (پ ١٢).

(١٩) شوێنەواریش ، ڕەنگ و بۆن و تامە ، چونكە بەوانەدا دەناسرێت ، كاتێك كە ئەوانەی نەما ئەوە ئەو پیسیيە پاك دەبێتەوە ، كاتێك ئەگەر توانا هەبوو لابرێت ، بەلاّم ئەگەر پاش هەوڵ دانیش هەر پاك نەبوویەوە ، وەك ڕەنگی خوێن ، ئەوە لەو كاتەدا شەرع لێی دەبوورێت وەك باسمان كرد ، بڕوانە تێبینی سەر (پ ١٢) .

(٢٠) ئاو (أَصْل)ە لە پاك كردنەوەدا بە بەڵگەی زۆر ، لەوانە فەرموودەی: ((**إِنَّ المَاءَ طَهُورٌ لا يُنَجِّسُهُ شَيْء**)) [رواه ابوداود (٦٧/١٢٧/١) والترمذي (٦٦/٤٥/١) والنسائي (١٧٤/١) وصححه الألباني في الإرواء (١٤)].

وە ئەوەیشی كە شەرع ڕێگای پێداوە ، پاك كردنەوەی پێڵاو بە ساوینی بەزەویدا ، لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعِيْد) لە(پ٨) ، وە پاك كردنەوەی پاینی درێژی جل وبەرگی ئافرەت ، لە بەر فەرموودەكەی (أُمُّ سَلَمَة) كەوا ئافرەتێك پرسیاری لێ كرد لە بارەی جل وبەرگەكەیەوە كە درێژەو بەزەویدا دەخشێت وە بە سەر شوێنی پیسیشدا تێپەڕ دەبێت ؟ جا ئەویش فەرمووی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**يُطَهِّرُهُ مَا بَعْدَهُ**)) واتە: پاشی خۆی پاكی دەكاتەوە [رواه ابو داود (٣٧٩/٤٤/٢) والترمذي (١٤٣/٩٥/١) و إبن ماجه (٥٣١/١٧٧/١) وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح إبن ماجة (٤٣٠)].

وە ئەوەی بە شۆردن نەتوانرێت پاك بكرێتەوە ئەوە یان ئاوی بە سردا دەكرێت (٢١) وە یان ئاوی لێ هەڵدەكێشرێت (دەردەكەرێت) تا شوێنەواری پیسیەكە نامێنێت (٢٢)، وەهەروەها گۆڕانی شتێكی پیس بۆ شتێكی پاك، خۆی پاك بوونەوەیە (٢٣).

دەست بە ئاو گەیاندن
(قَضَاءُ الحَاجَة)

پێویست(وَاجِب)ە لە سەر ئەو كەسەی دەست بە ئاو دەگەیەنێت دوور بكەوێتەوە تا كەس چاوی لێ نەبێت (٢٤) ، وە لەو شوێنانەدا دانەنیشێت كە لە شەرعدا قەدەغەی لێ كرا بێت (٢٥) ،

(٢١) وەك فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة)(خوای لێ رازی بێت) بڕوانە (پ ٩).

(٢٢) وەك بیر ، ئەگەر شتێكی پیسی تێ بكەوێت ، ئەوە شتە پیسەكە دەر دەكرێت ، پاشان لە ئاوەكەی هەڵدەكێشێت تا ڕەنگ و تام و بۆنی پیسێەكە نامێنێت .

(٢٣) وەك گۆڕانی پیسی مرۆۋ بۆ خۆڵ ، ئەگەر پاشەڕۆی مرۆۋ ماوەیەكی بە سەردا ڕۆیی وگۆڕا و بوو بە خۆڵ ، ئەوە ئەو خۆڵە پیس نییە ، چونكە ئێستا خۆڵە ، وە خۆڵیش پاكە ، بۆ زیاتر تێ گەیشتن لەم مەسەلەیە بڕوانە[(سَيْلُ الجَرَّار) ی ئیمامی (شَوكَاني) (٥٢/١)].

(٢٤) لە بەر فەرموودەكەی (جَابِر) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی ((**خَرَجْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ (ﷺ) فِي سَفَرٍ ، وَكَانَ رَسُوْلُ اللهِ (ﷺ) لاَ يَأْتِي البَرَازَ حَتَّى يَتَغَيَّبَ فَلاَ يُرَى**)) واتە: لە گەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) دەرچووین بۆ سەفەرێك ، وە پێغەمبەری خوا هەرگیز دەستی بە ئاو نەدەگەیاند تا تەواو وون دەبوو وكەس نەیدەبینی [رواه أبوداود (٢/١٩/١) وإبن ماجة (١/رقم/٣٣٥) وهذا لفظه وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح أبو داود(٢) وصحيح إبن ماجة (٢٦٨) بنحوه].

تێبینی :

دروستە كەسێك ئەگەر بە تەنها میزی كرد دوور نەكەوێتەوە ، بە مەرجێك عەورەتی نەبینرێت ، لە بەر فەرموودەكەی (حُذَيْفَةُ بْنُ اليَمَان) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەمووی: ((**كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَانْتَهَى إِلَى سُبَاطَةَ قَوْمٍ ، فَبَالَ قَائِمَاً فَتَنَحَّيْتُ فَقَالَ: أُدْنُهْ ، فَدَنَوْتُ حَتَّى قُمْتُ عِنْدَ عَقِبَيْهِ ، فَتَوَضَّأَ ، فَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ**)) واتە: لە گەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووم جا گەیشتە سەر زبڵكوان(شیو)ی قەومێك ، بە پێوە میزی كرد

، جا منیش سەرم داخست ، ئەویش فەرمووی نزیك بەرەوە ، منیش نزیك بومەوە لێی تا لە پشتێوە ڕاوەستام ، جا دەست نوێژی گرت و مەسحی لە سەر خوففەكانی كرد [رواه مسلم (٢٧٣/٢٢٨/١) والترمذی (١٣/١١/١) والبخاری (٢٢٥/٣٢٩/١) وبقية الجماعة].

وە (إِبْنُ عُمَر) (خوای لیّ ڕازی بێت) دەیفەرموو: ((أَنَّ النَّبِيَ (ﷺ) **كَانَ إِذَا أَرَادَ الحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَدْنُوَ مِنَ الأَرْضِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر ویستی دەست بە ئاوگەیاندنی ببوایە ، جلەكانی بەرز نەدەكردەوە تا نزیك دەبوویەوە لەزەوی – بۆ ئەوەی عەورەتی نەبینرێت – [رواه أبوداود (١٤/٣١/١) ، والترمذی (١٤/١١/١) من حديث أنس وهو حديث صحيح بروانە صحيح أبي داود(١١) والسلسلة الصحيحة(١٠٧١) وصحيح الجامع (٤٦٥٢)].

(٢٥) لەوانە فەرموودەكانی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لیّ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِتَّقُوا اللاَّعِنَيْن**)) واتە: خۆ بپارێزن لەو دوانەی كە دەبنە هۆی نەفرەت (لَعْنَة)لیّ كردنی خەڵكی ، ووتیان : ئەی پێغەمبەری خوا ئەو دووشتە چین كە دەبنە هۆی نەفرەت ؟ ئەویش فەرمووی : ((**الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيْقِ النَّاسِ أَو فِي ظِلِّهِم**)) واتە: ئەوەی لە ڕێگای خەڵكیدا دەست بە ئاو بگەیەنێت یان لە سێبەریان دا _ كە تێیدا دادەنیشن وپشوو دەدەن _ . [رواه مسلم (٢٦٩/٢٢٦/١) وأبوداود (٢٥/٤٧/١)، وفي رواية لأبی داود (٢٦/٢٨/١) وإبن ماجه (٣٢٨/١١٩/١) وغيرهما ، عن (مُعَاذُ بنُ جَبَل) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إِتَّقُوا المَلاعِنَ الثَّلاث ، البَرازُ فِي المَوَارِد ، وقارِعَةِ الطَّرِيْقِ ، والظِّلُّ**)) واتە: خۆتان لەو سیانە بپارێزن كە دەبنە هۆی نەفرەت (لَعْنَة)لیّ كردنی خەڵكی: دەست بە ئاوگەیاندن لە شوێنی ئاو هێنانی خەڵكی و لە سەر ڕێگای خەڵكی و لە سێبەر دا].

وە ڕوو لە قیبلە نەكات وپشیتشی تیّ نەكات [٢٦]، وە پێویست(وَاجِب)ە خۆ پاك كردنەوەكە بە سیّ بەرد كەم تر نەبێت ، یا هەرشتێك جێگەی بەرد بگرێتەوە ، بەمەرجێك قەدەغەیشی لیّ نەكرابێت ، وە بە دەستی ڕاستیش خۆی پاك نەكاتەوە [٢٧]،

وە فەرموودەكەی (جَابِرُ بنُ عَبْدالله) (خوای لیّ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**أَنَّ النَّبِيَّ** (ﷺ) **نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي المَاءِ الرَّاكِد**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لە میز كردنە ناوی ئاوی ڕاوەستاو دا [رواه مسلم (٢٨١/٢٣٥/١) والنسائي (٣٤/١) وإبن ماجه (٣٤٣/١٢٤/١)].

وە فەرموودەكەی (حُمَيْد الحُمَيْري) كەوا فەرمووی: گەیشتم بە پیاوێك هاوەڵێتی پێغەمبەری خوای (ﷺ) كردبوو وەك چۆن (أَبُو هُرَيْرَة) هاوەڵێتی كردووە ، جاپیّی ووتم: ((

نَهَى رَسُوْلُ الله (ﷺ) أَنْ يَمْتَشِطَ أَحَدُنَا كُلَّ يَوْمٍ ، أَوْ يَبُوْلَ فِي مُغْتَسلِه)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی لێ كردین كەوا یەكێكمان هەموو رۆژێك سەر شانە بكەین یان میز بكەینە ئەو شوێنەی كە خۆمانی تێدا دەشۆرین [رواه أبوداود (٢٨/٣٠/١) والنسائی (٢٣٨/١٣٠/١) وهو حديث صحيح بروانه صحيح النسائی (٢٣٢)].

(٢٦) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو أَيُّوب الأَنْصَارِي) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا أَتَيْتُمُ الغَائِطَ فَلا تَسْتَقْبِلُوا القِبْلَةَ وَلا تَسْتَدْبِرُوهَا وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا**)) واتە: ئەگەر چوونە سەر ئاو ئەوە نەڕوو لە قیبلە ونەپشتیشی تی بكەن ، بەڵكو ڕوو لە ڕۆژهەڵات بكەن یان لە ڕۆژ ئاوا ، جا (أَبُو أَيُّوب) دەیفەرموو: كاتێك كە هاتینە (شَام) بینیمان ئاو دەستەكان ڕوو بەرەو قیبلە دروست كراوون ، جا ئێمەش لار دەبووینەوە وداوای لێ بوردنمان لە خوای گەورە دەكرد [رواه البخاری (٣٩٤/٤٩٨/١) ومسلم (٢٦٤/٢٢٤/١) وغيرهما].

(٢٧) لە بەر فەرموودەكەی (سَلْمَانُ الفَارِسِي) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێیان ووت: ئێوە پێغەمبەرەكەتان هەموو شتێكی فێر كردون تەنانەت پیسی كردنیش ؟ ئەویش فەرمووی: ((**أَجَلْ ، لَقَدْ نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ القِبْلَةَ لِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِاليَمِيْنِ ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِأَقَلِ مِنْ ثَلاثَةِ أَحْجَار ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيْعٍ أَوْ بِعَظْمٍ**)) واتە: بەڵێ ، بۆ — دەست بە ئاوگەیاندن — پیسی بێت یان میز قەدەغەی لێ كردوین ڕوو لە قیبلە بكەین ، یان بە دەستی ڕاست خۆ پاك بكەینەوە ، یان بە سێ بەرد كەمتر خۆ پاك بكەینەوە ، یان بە پاشەڕۆ و ئێسك خۆ پاك بكەینەوە _ جا ئیتر ئەو پاشەڕۆو ئیسقانە هی هەر شتێك بێت هەر دروست نییە _ [رواه مسلم (٢٦٢/٢٢٣/١) والترمذی (١٦/١٣/١) وأبوداود (٧/٢٤/١) وغيرهم].

وە هەروەها باشتر وایە بە ئاو خۆی پاك بكاتەوە ، لە بەر فەرموودەكەی (أَنَس) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی : ((**كَانَ رَسُوْلُ الله (ﷺ) يَدْخُلُ الخَلاءَ ، فَأَحْمِلُ أَنَا وَغُلامٌ نَحْوِي إِدَاوَةَ مِنْ مَاءٍ وَعَنَزَة ، فَيَسْتَنْجِيَ بِالمَاءِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەچوو بۆ سەر ئاو ، جا من و مندالێكی وەك خۆم ، كوونەیەك (إِدَاوَة) ئاوو دار(عَنَزَه) یەكمان بەدەستەوە دەگرت وبۆیمان دەبرد جائەو خۆی بەئاوەكە پاك دەكردەوە)) [رواه البخاری (١٥٢/٢٥٢/١) ومسلم (٢٧١/٢٢٧/١) والنسائی (٤٢/١) وليس عنده ذكر (العنزة)]

وە لە پێشدا پەنا بگرێتە خوا [(٢٨)] وە لە پاشیشدا داوای لێ بووردنی لێ بکەیت[(٢٩)].

وە زەکەریشی بە دەستی ڕاستی نەگرێت، لە بەر فەرموودەکەی (أَبُو قَتَادَة) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلا يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِنِهِ وَلا يَسْتَنْجِ بِيَمِنِهِ**)) واتە: ئەگەر یەکێکتان میزتان کرد ئەوە با بە دەستی ڕاستی زەکەری نەگرێت وە خۆیشی بە دەستی ڕاست پاك نەکاتەوە [رواه إبن ماجه (١/١١٣/٣١٠) وهذا لفظه ورواه البخاري (١/٢٥٤/١٥٤) ومسلم(١/٢٢٥/٢٦٧) وغيرهم مطولا ومختصرا].

(٢٨) لە بەر فەرموودەکەی (أَنَس) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەر کاتێك ویستی بوایە بچوایە بۆ سەر ئاو دیفەرموو: ((**اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ**)) واتە: ئەی خوایە من پەنات پێ دەگرم لە نێرینەی جنۆکە ومێینەکانیان [رواه البخاري (١/٢٤٢/١٤٢) ومسلم (١/٢٨٣/٣٧٥)]. **هەروەها** سوننەتە لە پێشیدا بلێت (بِسْمِ اللهِ) ، لە بەر فەرموودەکەی (عَلِي) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**سِتْرُ مَا بَيْنَ الجِنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِي آدَم إِذَا دَخَلَ أَحَدُهُمُ الخَلاءَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ**)) واتە: پەردەی نێوان (جن) و عەورەتی ئادەمیزاد کاتێك چووە ئاودەستخانەوە ئەوەیە بلێت: (بِسْمِ اللهِ) [رواه الترمذي (٢/٥٩/٦٠٣) وإبن ماجه (١/١٠٩/٢٩٧) وهو حديث صحيح بروانه الإرواء(٥٠) وصحيح الجامع (٣٦١١)].

(٢٩) لە بەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر دەربچوایە لە ئاو دەستخانە دەیفەرموو: ((**غُفْرَانَكَ**)) واتە: داوای لێ بوردنت لێ دەکەم خوایە [رواه أبوداود (١/٥٢/٣٠) والترمذي (١/٧/٧) وغيرهما وهو حديث حسن بروانه الإرواء (٥٢) وصحيح أبي داود(٢٢) وصحيح الجامع (٤٧٠٧)].

چەند تێبینییەك:

(أ) باش وایە لە کاتی چوونە ژوورەوە بۆ ئاو دەستخانە بە پێی چەپ بچێتە ژورەوە ، وە لە کاتی دەرچوونیشدا بە پێی ڕاست دەربچێت ، چونکە لە فەرموودە دا هاتووە کەوا لای ڕاست بە کار بهێنرێت بۆ شتی پاك وپیرۆز ، وە لای چەپیش بۆ شتی پیس و بێ ڕێز ، لەو فەرموودانە فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) بڕوانە (پ٤٢) .

(**ب**) هەندێك لە زانایان دەڵێن دروست نییە شتێك لە گەڵ خۆیدا بباتە سەر ئاو کەوا ناوی خوا یان ناوی پێغەمبەری خوای (ﷺ) تێدا بێت ، وە بەڵگەشیان فەرموودەکەی

(أَنَس)ە (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی :((**أَنَّ النَّبِـيَّ (ﷺ) لَـبِسَ خَاتَمَـاً نَقَشَهُ مُحَمَّـد رَسُـوْلُ الله ، فَكَـانَ إِذَا دَخَـلَ الخَـلاَءَ وَضَـعَهُ**)) واتــە: پێغەمبــەری خــوا (ﷺ) موستیلەیەکی لە پەنجەکانی دەکرد (نَقْش)ی (مُحَمَّد رَسُولُ اللهِ)ی لـە سـەر کردبـوو ، جـا ئەگــەر بــچوایەتە ســەر ئــاو دایدەکەنــد [رواه أبـو داود(١/رقـم/١٩) والترمـذي(رقـم/٨٨ ،١٧٤٦) وإبـن ماجة(رقم/٣٠٣) والنسائي(رقم/٥٢٢٨)والحاكم وهذا لفظه وقال أبو داود: هذا حديث منكر ، وقال النسائي: هـذا حـديث غير محفوظ ، وأشار الدار قطني إلى شذوذه ، وصححه الترمذي ، وقال النووي: هـذا مـردود عليـه ، وقـال الحـافظ: إنّـه معلول ، وە بەشی دووەمی فەموودەکە(شیخ ألبانی) (تضعیف)ی دەكات لە(المشكاة:٣٤٣) و(ضـعيف أبـي داود:٤٨) بڕوانە (ضعيف الجامع رقم:٤٣٩٠)]. جا (حُكْم)ی(شَرْعِي)یش بە فەرموودەی (ضَعِيْف) دانامـەزرێت ، جا هەتا ئەگەر فەرموودەكە (صَحِيْح)یش بوایە هەر نەدەبوە بەڵگە لـە سـەر ئـەوەی کـەوا حەرامـە شـتێك نـاوی خـوا یـان نـاوی پێغەمبـەری تێدا ببێـت دروسـت نـەبێت ببرێتـە ئـاو دەستخانەوە ، چونكە ئەوە كاتێك وایە ئەگەر ترسی هەبوو شـتێكی پـیس لێـی بـدات ، جـا ئەگەر ئەو ترسەی نەبوو ، بەوەی لە گیرفانیدا بوو یان لە شوێنێكی تردا ترسی پیس بـوونی نەبوو ئەوە هیچی تێدا نییە ئەگەر بیشی باتە ئاو دەستخانەوە ، وە ئەمـەیش تایبـەت نییـە بە ئاو دەستخانەوە بەڵكو لە هەر شوێنێكی تریشدا هەر نابێت بهێڵێت شتی پیس لێی بـدات .

(ج) میز كردن بە پێوە دروستە ، لە بەر فەرموودەكەی (حُذَيْفَةُ بْنُ اليَمَـان) (خـوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەمووی: ((**كُنُتُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَانْتَهَى إِلَى سُبَاطَةِ قَوْمٍ ، فَبَالَ قَائمَاً فَتَنَحَّيْتُ فَقَالَ: أُدْنُهْ ، فَدَنَوْتُ حَتَّى قُمْتُ عِنْدَ عَقِبَيْهِ ، فَتَوَضَّأَ ، فَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ**)) واتە: لە گەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووم جا گەیشتە سەر زبڵكوان(شـیو)ی قـەومێك ، بـە پێوە میزی كرد ، جا منیش سەرم داخست ، ئەویش فەرمووی نزیك بـەرەوە ، منـیش نزیـك بومەوە لێی تا لە پشتێوە ڕاوەستام ، جا دەست نوێژی گرت و مەسحی لە سەر خوففەكانی كرد [رواه مسلم (٢٧٣/٢٢٨/١) والترمذى (١٣/١١/١) والبخارى (٢٢٥/٣٢٩/١) وبقية الجماعة].

....

بەڵام زۆربەی جار بە دانیشتنەوە میزی كردوە ، لە بەر فەموودەكەی (عَائِشَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی: ((**مَـنْ حَـدَّثَكُمْ أَنَّ النَّبِـيَّ (ﷺ) كَـانَ يَبُـوْلُ قَائمَـاً فَـلاَ تُصَدِّقُوْهُ ، مَا كَانَ يَبُوْلُ إِلاَّ قَاعِدَاً**)) واتە: هەر كەسێك بـۆی گێڕانـەوە کـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) بـە پێـوە میـزی کـردووە بـاوەڕی پـێ مەکـەن ، ئـەو میـزی نـەدەکرد مەگـەر بـە

دانیشتنەوه [رواه الترمذي (١/١٠/١٢) والنسائي وهو حديث صحيح بروانه سلسلة الاحاديث الصحيحة(٢٠١) وصحيح النسائي(٢٩)] . ئەم فەرموودەیەی (عَائِشَة) هیچ دژایەتیەكی فەرموودەكەی (حُذَيْفَة) ناكات ، چونكه (عَائِشَة) باسی بینینی خۆی دەكات و (حُذَيْفَة)یش باسی بینینی خۆی ، وه له (أُصُول الفقْه)یشدا زانراوه كەوا (**المُثْبَتُ مُقَدَّمٌ عَلَى النَّافِي عِنْدَ التَّعَارُضِ لِأَنَّ مَعَهُ زِيَادَةُ عِلْمٍ**) واته: له كاتی دژایەتی كردنی دوو فەرمووده دا ، ئەو فەرموودەیەیان كه (إِثْبَات)ی شتێك دەكات ، پێش ئەوەیان دەخرێت كه (نَفي) دەكات ، چونكه ئەوەیان كه(إِثْبَات)ی دەكات زانیاریەكی زیاتری پێیه . جا فەرموودەكەی (حُذَيْفَة) (مُثْبَت)ه ، وه فەرموودەكەی (عَائِشَة)ه (نَافِي)یه كەوا بوو فەرموودەكەی (حُذَيْفَة) پێش دەخرێت كه(مُثْبَت)ه ، كەوابوو دروسته میز كردن به پێوه ، ئەگەر چی تا بكرێت به دانیشتنەوه باشتره ، چونكه وەك دایكه(عَائِشَة) دەیگێڕێتەوه زۆر جار پێغەمبەری خوا (ﷺ) به دانیشتنەوه میزی كردووه .

(د) چەند شتێك هەیه پێی دەووترێت (سُنَنُ الفِطْرَة) واته: سوننەتی هەموو پێغەمبەران بووه ، (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**خَمْسٌ مِنَ الفِطْرَةِ ، الإِسْتِحْدَادُ وَالخِتَانُ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَنَتْفُ الإِبِطِ وَتَقْلِيْمُ الأَظَافِرِ**)) واته: پێنچ شت له (فِطْرَة)ن – له سوننەتی پێغەمبەرانه – : تاشینی مووی عەورەت (پاش وپێش) و خەتەنه كردن (كوڕو كچ) وبەر سمێڵ (شوارب) گرتن و هەڵكەندنی مووی بن باڵ ، نینۆك كردن [رواه البخاري (١٠/٣٣٤/٥٨٨٩) ومسلم (١/٢٢١/٢٥٧) وغيرهم].

وه هەروەها له فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**عَشْرٌ مِنَ الفِطْرَةِ ، قَصُّ الشَّارِبِ وإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ والسِّوَاكُ وإِسْتِنْشَاقُ المَاءِ وَقَصُّ الأَظَافِرِ وَغَسْلُ البَرَاجِمِ وَنَتْفُ الإِبِطِ وَحَلْقُ العَانَةِ وإِنْتِقَاصُ المَاءِ – يَعْنِي الإِسْتِنْجَاء –**)) واته: دە(١٠) شت له (فِطْرَة)ن : بەر گرتنی سمێڵ (شوارب) ، هێشتنەوەی ڕیش ، وسیواك كردن ، وئاوهەڵدانه لووت ، نینۆك گرتن ، شۆردنی گرێی پەنجەكان ، وهەڵكەندنی مووی بن باڵ ، وتاشینی مووی عەورەت وخۆ پاك كردنەوه له میز وپیسی ، (مُصْعَب) – یەكێكه لەوانەی فەرموودەكه دەگێڕێتەوه – فەرمووی: وه دە(١٠)یەمم له یاد چووه ، ئەگەر ((**المَضْمَضَة**)) واته: ئەگەر ئاو هەڵدانه دەم نەبێت [رواه مسلم (١/٢٢٣/٢٦١) وابوداود (١ / ٧٩ / ٥٩) وغيرهما] .

دەست نوێژ
(الوُضُوء)
پایەكانی (٣٠) دەست نوێژ (أَرْكَانُ الوُضُوء)

نیەتی دەست نوێژ گرتن (٣١) وشۆردنی ڕوومەت (دەم وچاو) وشۆردنی هەردوو دەست لەگەڵ ئەنیشكەكان دا وەمەسح كردنی سەر و شۆردنی هەردووپێ لەگەڵ قاپەڕەقەكان دا وبەجێ هێنانی ئەم پایانە بەڕیز.(٣٢)

(٣٠) مەبەستمان بە پایە لە هەر پەرستنێكدا ، ئەوەیە كە لەناوی پەرستنەكەدایەو بەنەكردنی ئەو پەرستنەی پێ بەتاڵ دەبێتەوە، بۆ نموونە وەك (رُكُوع) بردن یا (سُجُود) بردن لە نوێژدا پایەیە (رُكْن)ە ، لە ناوی نوێژەكەدایە وبە نەكردنی نوێژەكە بەتاڵ دەبێتەوە..

(٣١) لە فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (المائدة الآية: ٦) ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا...﴾ واتە: ئەی ئەوانەی كە باوەڕتان هێناوە ئەگەر ویستتان بوو بۆ نوێژ هەڵسن ئەوە.. ، وە هەروەها لە بەر فەرموودەكەی (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ...**))واتە: بەڕاستی كردەوەكان هەموو بەنییەتە... [رواه البخاري (١/٩/١) ومسلم (١٩٠٧/١٥١٥/٣) وغيرهما].

تێبینی: شوێنی نیەت تەنها دڵە ، وە ووتنی بە دەم داهێنراوە (بِدْعَە)یە ، پێغەمبەری خوا خۆی بە دەم نەیوتوە ، وە فەرمانیشی پێ نەكردوە ، ونەیشیكردوە بە سوننەتیش بۆ ئوممەتەكەی ، وە هاوەڵان و شوێن كەوتوان وشوێن كەوتوانی ئەوانیش

هیچیان بە دەم نیەتیان نەهێناوە ، بەڵکو ئەمە تەنها رای کەسانێکە لەم دوایەدا ، وە ڕای کەس نابێتە شەرع ، وە باشترین ڕێباز ڕێبازی پێغەمبەری خوایە (ﷺ) .

(٣٢) لە بەر فەرموودەی خوای گەوەر لە سورەتی (المائدة الآية: ٦) ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاة فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى المَرَافِقِ وَأمْسَحُوا بِرُؤُوسَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الكَعْبَيْنِ ﴾.. واتە: ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە ئەگەر هەستان بۆ نوێژ ئەوە ڕوومەتتان و هەردوو دەستتان لە گەڵ ئەنیشکەکانتاندا بشۆن ، وە سەرتان مەسح بکەن ، وە هەردوو پێتان لە گەڵ قاپەڕەقەکانتان دا بشۆن .

چەند تێبینییەک :

(أ) هەندێک لە زانایان دەڵێن: بە ڕیز کردنی پایەکانی دەست نوێژ (تَرْتِيْبُ أرْكَانِ الوَضُوء) لە پایەکانی دەست نوێژ نییە ، بەڵکو سوننەتە ، وە بەڵگەشیان فەرموودەکەی (مِقْدَامُ بنُ مَعْد يَكْرُب)ە (خوای لێ رازی بێت) کەوا فەرمووی: ((**أُتيَ رَسُوْلُ الله** (ﷺ) **بِوَضُوْءٍ ، فَتَوَضَّأَ فَغَسَلَ كَفَّيْه ثَلاَثاً ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاَثاً ، ثُمَّ غَسَلَ ذرَاعَيْه ثَلاَثاً ، ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَلاَثاً ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِه وَأُذُنَيْه ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا**)) واتە: ئاوی دەست نوێژیان بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ)هێنا ، جا ئەویش دەست نوێژی گرت و دەستی سێ جار شۆرد و ڕوومەتیشی سێ جار شۆرد ، پاشان باڵی سێ جار شۆرد ، پاشان ئاوی هەڵدایە دەم ولووتیدا سێ جار ، پاشان مەسحی سەر وهەردوو گوێی کرد ، ناوەوە ودەرەوەی [رواه أبو داود (١٢١/٢١١/١) وهو حديث صحيح بروانه صحيح أبي داود (١١٢)].

....

منیش دەڵێم: خۆی بەڕیز کردنی ئایەتەکە بەو شێوەیە کەوا مەسحی سەری خستووەتە نێوان شۆردنی دەست و پێوە خۆی بۆ خۆی بەڵگەیەکی ئاشکرایە لە سەر ئەوەی بەڕیز کردنی پایەکانی دەست نوێژ (رُكْن)ە ، ئەگینا ئەوە چی سوودێکی هەیە ؟! و (ثُمَّ)یش لە زمانی عەربدا بۆ (تَرْتِيْب)ە . وە فەرموودەکەی (مِقْدَاد) هیچ بەڵگەیەکی تێدا نییە کەوا پایەکانی دەست نوێژ بەڕیز نەکرابێت ، بەڵکو تەنها ئاو هەڵدانە دەم ولووتی تێدا دواخراوە ، ئەویش لە پێویستیەکان(وَاجِبَات)ی دەست نوێژە ، نەك لە پایەکانی ، چونکە لە ئایەتەکەدا باس نەکراوە ، وە هەرشتێکیش لە ئایەتەکەدا باس نەکرابێت یان پێویستە(وَاجِب)ە ، ئەگەر پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی پێ کردبێت ، وە یان سوننەتە ئەگەر فەرمانی پێ نەکردبێت و تەنها کاری پێ کردبێت .

(ب) مەسح كردنی سەر دەبێت هەموو سەر بگرێتەوە نەك هەندێكی ، وەك هەندێك لە زانایان دەڵێن ، چونكە ئایەتەكە بە گشتی دەفەرمێ : ﴿ وَامْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ ﴾ وە لە فەرموودەكەی(عَبْدُاللهِ بْنُ زَيْدٍ) (خوای لێ رازی بێت) هاتوە ((**أَنَّ رَسُولَ اللهِ** (ﷺ) **مَسَحَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ ، فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ ، بَدَأَ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا إِلَى المَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەسح كردووە بە هەردوو دەستی ، جا لە پێشی سەریەوە دەستی پی كردووە تا پشتی سەر ، پاشان هەردوو دەستی گێڕاوەتەوە بۆ ئەو شوێنەی كە لێیەوە دەستی پێ كرد [رواه الجماعة]. جا ئەگەر بڵێن: لە فەرموودەكەی (مُغِيرَةُ بنُ شُعْبَةَ)دا هاتووە ((**أَنَّهُ** (ﷺ) **تَوَضَّأَ فَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ وَعَلَى العَمَامَةِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەسحی پێشی سەری (النَّاصِيَةَ) كردوە لە گەڵ مێزەرەكەیدا [رواه الترمذي]. ؟

منیش دەڵێم : ئەو فەرموودەیە بەڵگەیە لە سەر ئەوەی كەوا دروستە لە جیاتی هەموو سەر ئەگەر یەكێ مێزەری لە سەردا بوو ، كەوا مەسحی پێشی سەر و مێزەرەكە بكات ، ئیتر پێویست بەوە ناكات مێزەرەكە لا بدات ، وە هیچ نابێتە بەڵگە كەوا دروستە بە تەنها مەسحی پێشی سەر بكات ! جا ئەگەر وا بوایە وەك هەندێك لە زانایان دەڵێن ، ئەوە دەمانتوانی بڵێین: دروستە هەر مەسحیشی لە سەر نەكات ، چونكە لە فەرموودەكەی (عَمْرُو بنُ أُمَيَّةَ الضُمَرِي)دا (خوای لێ رازی بێت) هاتووە كەوا باوكی فەرمووی: ((**رَأَيْتُ النَّبِيَّ** (ﷺ) **يَمْسَحُ عَلَى عَمَامَتِهِ وَخُفَّيْهِ**)) واتە: پێغەمبەری خوام (ﷺ) بینی مەسحی لە سەر مێزەرەكەی و هەردوو خوففەكەی كرد [رواه البخاري وأحمد وإبن ماجة ، ولە فەرموودەكەی (بیلال)یش دا (رواه الجماعة إلا البخاري وأبوداود) وە فەرموودەكەی (سلمان) و (ثوبان) (رواه أحمد) بڕوانە (نيل الأوطار) (١/١٩٤-١٩٦)]. دەبینین تەنها مەسحی لە سەر مێزەرەكەی كرد ، بەڵام خۆی وا نییە ، چونكە ئەو فەرموودانە تەنها بەڵگەن لە سەر ئەوەی ئەگەر كەسێك مێزەر لە سەریدا بوو ئەوە دەتوانێت بە تەنها مەسح لە سەر مێزەرەكەی بكات ، یان لە سەر پێشی سەری(النَّاصِيَةَ) و مێزەرەكەی پێكەوە ، وە ئەگەر مێزەریشی لە سەردا نەبوو ئەوە مەسحی هەموو سەری دەكات .

(ج) لە گەڵ مەسحی سەردا دەبێت مەسحی هەردوو گوێ بكرێت ، چونكە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمێ: ((**الأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ**)) واتە: هەردوو گوی – بەشێكە – لە سەر . [رواه إبن ماجة (١/١٥٢/٤٤٣) بڕوانە صحيح إبن ماجه (٣٥٧)].

پێویستیەكانی (٣٣) دەست نوێژ (وَاجِبَاتُ الوُضُوءِ)

دەست پێ كردن بە ناوی خوا (٣٤) ، و شۆردنی هەردوو لەپ پێش ئەوەی بیكاتە ئاوی دەست نوێژكەدا ، ئەگەر لە خەو هەستا (٣٥) ، وە ئاو هەڵدانە دەم ولووت و دەركردنەوەی (٣٦) ، وە دەست خستنە ناو پەنجەكانی دەست وپێی (٣٧)

(٣٣) پێویستیەكان(وَاجِبَات)ی هەموو پەرستن(عبادة)ێك ئەوەیە بە نەكردنی بە قەستەوە تاونبار دەبیت ، بەلاَم پەرستنەكە بەتاڵ نابێتەوە – بۆ نموونە: وەكو (تَحِيَّات)ی یەكەمی نوێژە سێ ڕكاتی وچوار ڕكاتێكان كە یەكێكە لە پێویستیەكانی نوێژ ، ئەگەر بە قەستەوە نەخوێنرێت ئەوە نوێژەكەی پێ بەتاڵ نابێتەوە ، بەلاَم تاوانبار دەبێت ، وە ئەگەر لە یادی چوو ، ئەوە تاوانباریش نابێت وە تەنها دوو سوجدەی سەهوی بۆ دەبات لە خوێندنی (تَحْيات)ی كۆتایی و پێش (سَلاَم) دانەوە .

(٣٤) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لا صَلاَةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ وَلَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ إِسْمَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ**)) واتە: نوێژی نییە كەسێك ئەگەر دەست نوێژی نەبێت وە دەست نوێژیشی نییە كەسێك ناوی خوای لە سەر نەبات [رواه أبو داود (١٠١/١٧٤/١) وإبن ماجة (٣٩٩/١٤٠/١) وهو حديث حسن بروانە (صحيح إبن ماجه: ٣٢٠) للألبانى].

(٣٥) لە بەر فەموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا إِسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَغْمِسَنَّ يَدَهُ فِي الإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهُ ثَلَاثاً، فَإِنَّهُ لا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدَهُ**)) واتە: ئەگەر یەكێكتان لە خەو هەستا ئەوە دەست نەكاتە قاپەكەدا تا سێجار دەیشوات چونكە نازانێت شەو دەستی لە كوێدا بووە – مەبەستی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەوەیە كەوا لەوانەیە دەستی لە زەكەری یان لە كۆمی دابێت وپیس بووبێت – [متفق عليه واللفظ لمسلم بروانە (شرح صحيح مسلم ١٧٨/٣) للنووى].

(٣٦) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُوهُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا تَوَضَأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً ، ثُمَّ لِيَنْتَثِرْ ...**)) واتە: ئەگەر یەكێكتان دەست نوێژی گرت ئەوە ئاو بكاتە لووتی و پاشان دەری بكاتەوە... [رواه أبو داود (١٤٠/٢٣٤/١) والنسائى (٦٦/١) وعند البخارى (١٦٢/٢٦٣/١) و مسلم (٢٣٧/٢١٢/١) بنحوه].

وە لە بەر فەرموودەکەی (لَقِيْطُ بنُ صَبْرَة) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((أَسْبِغِ الوُضُوْءَ، وَخَلِّلْ بَيْنَ الأَصَابِعِ ، وَبَالِغْ فِي الإِسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِماً)) واتە: دەست نوێژ بە جوانی بگرە و پەنجەبخەرە نێو پەنجەکانەوە و زیادەڕەوی لە ئاو هەڵدانە لووتدا بکە مەگەر بە ڕۆژوو بیت [رواه أبو داود (١٤٢/٢٣٦/١) وغيرهم وفي روايه أخرى لابى داود ((إِذَا تَوَضَأْتَ فَمَضْمِضْ)) واتە: ئەگەر دەست نوێژت گرت ئەوە ئاو لە دەمت هەڵدە وهو حديث صحيح بروانە صحيح ابى داود (١٢٩،١٣١)].

(٣٧) لە بەر فەرموودەکەی (لَقِيطُ بنُ صَبْرَة) (خوای لێ رازی بێت) بڕوانە (پ ٣٦).

وە دەست خستنە ناو ریش[(٣٨)].

سوننەتەکانی دەست نوێژ

(سُنَنُ الوُضُوء)

شۆردنی هەردوو لەپ بۆ هەموو دەست نوێژێك[(٣٩)] سیواك كردن[(٤٠)] وسیجار سێجار بۆ هەموو ئەندامێك[(٤١)]

(٣٨) لە بەر فەرموودەکەی (أَنَسُ بنُ مَالك) (خوای لێ رازی بێت) کەوا فەرمووی: ((أَنَّ رَسُوْلَ الله (ﷺ) كَانَ إِذَا تَوَضَّأَ أَخَذَ كَفَّاً مِنْ مَاءٍ فَأَدْخَلَهُ تَحْتَ حَنَكِهِ فَخَلَّلَ بِهِ لِحْيَتَهُ ، وَقَالَ: هَكَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر دەست

نوێژی بگرتایە ، گوێلێك ئاوی هەڵدەگرت ودەیخستە ژێر چەناکەی ، جا ناوی ڕیشی پێ تەڕدەکرد وە دەیفەرموو: ئا بەم شێوەیە پەروەردگارم فەرمانی پێ کردوم [رواه أبوداود (١/٢٤٣/١٤٥) والبيهقى (١/٥٤) وهو حديث صحيح بروانه الإرواء (٩٢)].

(٣٩) لە بەر فەرموودەکەی ئیمامی (عُثْمَان) (خوای لێ رازی بێت) کەوا داوای کرد ئاوی دەست نوێژی بۆ بێنن ، جا لە قاپەکە ئاوی کردە سەر هەردوو دەستیدا و سێجار شۆردی ، پاشان دەستی ڕاستی کردە ئاوی دەست نوێژەکەدا ، پاشان ئاوی هەڵداوە دەم ولووتیدا و دەری کردەوە ، پاشان سێجار دەم وچاوی شۆرد وەهەردوو باڵیشی تا ئەنیشکەکانی ، پاشان مەسحی سەری کرد ، پاشان هەر پایەکی سێجار شۆرد ، پاشان فەرمووی: پێغەمبەری خوام (ﷺ) بینی بەم شێوەیە وەك دەست نوێژەکەی من دەست نوێژی گرت و فەمووی: ((**مَنْ تَوَضَأَ نَحْوَ وَضُوئِي هَذَا ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لاَ يُحَدِّثُ فِيْهِمَا نَفْسَهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ**)) واتە: هەر کەسێك وەك ئەم دەست نوێژەی من بگرێت ، پاشان دوو ڕکات نوێژ بکات قسە لە گەڵ خۆیدا نەکات ئەوە خوای گەورە لە تاوانەکانی پێشووی خۆش دەبێت [رواه البخارى (١/٢٦٦/١٦٤) ومسلم (١/٢٠٤/٢٦٦)].

(٤٠) لە بەر فەرموودەکەی (أَبُوهُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لَوْ لا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوْءٍ**)) واتە: لە بەر ئەوە نەبێت کەوا لە سەر ئوممەتەکەم ناڕەحەت دەبێت ، ئەوە فەرمانم پێ دەکردن بەسیواك کردن لە گەڵ هەموو دەست نوێژێك دا [رواه الإمام أحمد (١/٢٩٤/١٧١) وبروانه صحيح جامع الصغير (٥٣١٦)].

(٤١) لە بەر فەرموودەکەی (أَنَس) (خوای لێ رازی بێت) کەوا ئیمامی (عُثْمَان) فەرمووی: ((**أَلاَ أُرِيْكُمْ وُضُوْءَ رَسُوْلِ اللهِ** (ﷺ) ؟ **ثُمَّ تَوَضَّأَ ثَلاَثاً ثَلاَثاً**)) واتە: ئایا پیشانتان بدەم پێغەمبەری خوا (ﷺ) چۆن دەست نوێژی دەگرت ، پاشان سێجار سێجار دەست نوێژیگرت [رواه مسلم (١/٢٠٧/٢٣٠)].

وە بۆ مەسح کردنی سەریش هەر سوننەتە سێجار سێجار بکرێت ، لە بەر فەرموودەکەی (عُثْمَان) (خوای لێ رازی بێت) کەوا ((**أَنَّهُ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ رَأْسَهُ ثَلاَثاً وَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ** (ﷺ) **تَوَضَّأَ هَكَذَا**)) واتە: دەست نوێژی گرت ، جا مەسحی سەری سێجار کرد وە فەرمووی: بینیم پێغەمبەری خوا بەم شێوەیە دەست نوێژی گرت [رواه أبوداود (١/٧٩/١١٠) وهو حديث صحيح بروانه صحيح أبى داود (١٠١)].

وە پـێش خـستنی لای ڕاسـت [٤٢]، وە كۆكردنـەوەی ئـاو هەڵدانـە دەم ولووت بە یەك گوێل [٤٣]، وە شۆردنی دەم وچاوو ودەست وپـێ لـە سنووری خۆی زیـاتر [٤٤]، وە خوێنـدنی دوعـای دوای دەسـت نوێـژ [٤٥]، وە كردنـی دوو ڕكات نوێژی دەست نوێژ [٤٦].

(٤٢) لە بـەر فەرموودەكـەی (عَائِشَةَ) (خـوای لێ رازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((**كَانَ النَّبِيُّ(ﷺ) يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ فِي تَنَعُّلِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَطُهُورِهِ وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ**)) واتـە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێش خستنی لای راستی پێ خۆش بووە لە پێلاو لە پێ كردنـدا ، وە لە سەر شانە كردندا ، وە لە غوسلو دەسـت نوێـژ گرتنـدا ، وە لـە هـەموو كارەكـانی تریـدا [رواه البخاری (١/٢٦٩/١٦٨) ومسلم (١/٢٢٦/٢٦٨)].

(٤٣) لە بەر فەرموودەكەی (عَبْدُالله بن زَيْد بْن عَاصِمِ الأَنْصَارِي) (خوای لێ رازی بێـت) كەوا پێیان ووت: دەست نوێژمان بۆ بگرە وەكو دەست نوێژی پێغەمبەری خـوا (ﷺ) ((.. **فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفٍّ وَاحِدَةٍ ، فَفَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثاً** ...)) واتە: .. جا بە یـەك گوێـل ئـاو ئـاوی هەڵدایـە دەم و لـووتی ، وە سـێ جـاریش دووبـارەی كـردەوە ... [رواه مسلم (١/٢١٠/٢٣٥)].

(٤٤) لـە بـەر فەرموودەكـەی (نُعَيْمُ بـنُ عَبْدِاللَّـهِ الْمُجْمِـرِ)(خـوای لێ رازی بێـت)كـەوا فـەرمووی: ((أَبُـو هُرَيْـرَةَ)ەم بینـی (خـوای لێ رازی بێـت) دەسـت نوێـژی دەگـرت.... جـا فەرمووی: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ((**أَنْتُمُ الغُرُّ المُحَجَلُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ ، مِنْ إِسْبَاغِ الوُضُوءِ ، فَمَنِ إسْتَطَاعَ مِنْكُمْ فَيُطِلْ غُرَّتَهُ وَتَحْجِيْلَهُ**)) واتە: ئێـوە وەكـو ئەسـپی تـوێڵ سپی لە ڕۆژی دواییدا بە شوێنەواری دەست نوێژەكانتاندا دەناسرێنەوە ، جا هەر یـەكێكتان چەندێك پێی دەكرێت زیاتری لێ بشوات ، با بیشوات [رواه البخاري (١/٢٣٥/١٣٦) ومسلم (١/٢١٦)].

(٤٥) لە بەر فەرموودەكەی (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) (خوای لێ رازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُسْبِغُ الوُضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لاإِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الجَنَّةِ الثَمَانِيَةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيُّهَا شَاءَ**)) واتە: هەر یەكێك لە ئێـوە دەسـت نوێـژ بگرێـت بـە ڕێك وپێكی پاشان بڵێ (**أَشْهَدُ أَنْ لاإِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ**) ئەوە هەر هەشت دەرگاكانی بەهەشـتی بـۆ دەكرێتـەوە لـە كامیانـەوە دەیـەوێت

دەچێتە ژوورەوە [رواه مسلم (١/٢٠٩/٢٣٤) وفي رواية الترمذي (بروانه صحيح الترمذي / ٤٨) زيادة ((**اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْن**))].

وە فەرموودەكەی (أبُوسَعيْد الخُدْري) (خوای لیٚ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**مَنْ تَوَضَأَ فَقَالَ : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا أنْت ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ، كُتِبَ لَهُ فِي رِقٍّ ، ثُمَّ طُبِعَ بِطَابِعٍ ، فَلاَ يُكْسَر إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ**)) واتە: هەر كەسێك دەست نوێژ بگرێت ، پاشان بڵێت: ((**سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لاإِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ**)) ئەوە لە لاپەڕەیەك دا بۆی دەنوسرێتەوە پاشان مۆری لیٚ دەدرێت بەمۆرێك ناشكێت تا ڕۆژی قیامەت [رواه الحاكم (١/٥٦٤) وهو صحيح بروانه صحيح الترغيب والترهيب (٢٢٠)].

(٤٦) لە بەر فەرموودەكەی (عُثْمَانُ بنُ عَفَّان) (خوای لیٚ رازی بێت) بڕوانە (پ ٣٩).

....

دوو تێبینی:

(أ) سیواك كردن لە هەموو كاتێكدا سوننەتە ، بەڵام لە چەند حاڵەتێكدا زیاتر سوننەتە:

یەكەم: لە گەڵ هەموو دەست نوێژێكدا: لە بەر فەرموودەكەی (أبُوهُرَيْرَة) بڕوانە (پ ٤٠).

دووەم: لە گەڵ هەموو نوێژێكدا: لە بەر فەرموودەكەی (أبُوهُرَيْرَة) (خوای لیٚ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لَوْ لا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاةٍ**)) واتە: لە بەر ئەوە نەبێت لە سەر ئوممەتەكەم ناڕەحەت دەبێت ئەوە فەرمانم پێ دەكردن بە سیواك كردن لە گەڵ هەموو نوێژێكدا [رواه البخاری (٢/٣٧٤/٨٨٧) ومسلم (١/٢٢٠/٢٥٢) وغيرهما إلا أن عند مسلم ((**عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ**)) واتە: لە كاتی هەموو نوێژێكدا].

سێیەم: لە كاتی قورئان خوێندن دا: لە بەر فەرموودەكەی (عَلي) (خوای لیٚ رازی بێت) كەوا فەمووی: فەرمانمان پی كراوە بە سیواك كردن ، وە فەرمووی: ((**إِنَّ العَبْدَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي أَتَاهُ مَلَكٌ فَقَامَ خَلْفَهُ يَسْتَمِعُ القُرْآنَ وَيَدْنُوا ، فَلاَ يَزَالُ يَسْتَمِعُ وَيَدْنُوا ، حَتَّى يَضَعَ فَاهُ عَلَى فِيْهِ ، فَلا يَقْرَأُ آيَةً إِلاَّ كَانَتْ فِي جَوْفِ المَلَكِ**)) واتە: لە ڕاستیدا بەندە ئەگەر هەستا نوێژ بكات ، فریشتەیەك دێت لە پشتیەوە دەوستێت گوێ لە قورئان دەگرێت ونزیك دەبێتەوە ، بە بەردەوامی گوێ دەگرێت و نزیك دەبێتەوە ، تا دەم دەخاتە سەردەمی ، جا هەر ئایەتێك دەخوێنێت دەچێتە قورگی

فریشتەکەوە [رواه البیهقی (٣٨/١) وهو حدیث صحیح لغیره بروانه سلسلة الأحادیث الصحیحة (١٢١٣) للألبانی].

چوارەم: کاتێك دێته ژوورەوە بۆ مال: لە بەر فەرموودەکەی (المقْدَامُ بنُ شُرَيْح عـنْ أَبِيْـه) (خـوای لێ رازی بێـت) فـەرمووی : ((**سَأَلْتُ عَائِشَةَ قُلْتُ: بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ يَبْدَأُ النَّبِيّ (ﷺ) إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ ؟ قَالَتْ: بِالسِّوَاكِ**)) واته: پرسیارم لـه (عَائِشَة) کردو ووتم : پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتێك دەگەڕایەوە ماڵەوە بە چی دەستی پـێ دەکرد ؟ فەرمووی: بە سیواك کردن [رواه مسلم (٢٥٣/٢٢٠/١) وأبوداود (٥٨/٨٦/١) مع العون وغیرهما].

پێنجەم: کاتێك شەوان لە خەو هەڵدەسیت: لە بەر فەرموودەکەی (حُذَيْفَة) (خـوای لێ رازی بێـت) کـەوا فـەرمووی: ((**كَانَ رَسُوْلُ الله (ﷺ) إِذَا قَامَ لِيَتَهَجَّدَ يَشُوْصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ**)) واته: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر هەڵبسایە بۆ شەو نوێـژی دەمـی پـاك دەکردەوە بە سیواك [رواه البخاری (٢٤٥/٣٥٦/١) ومسلم (٢٥٥/٢٢٠/١) وهذا لفظه وغیرهما].

(ب) هێشتنەوەی ڕیش و بەردانەوەی پێویست(وَاجِب)ە ، وە تاشینیـشی حەرامـە ، چـونکە گـۆڕانی خـەلقی خوایـە ، وە لـە کردەوەکـانی شـەیتانە کـە دەڵـێ: ﴿ **وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللهِ** ﴾ (النساء الآیة: ١١٩) واتـە: وە فـەرمانیان پـێ دەکـەم کـەوا بەدیهێنراوەکانی خوا بگۆڕن .

وە تاشینیـشی لاسـایی کردنـەوەی ئافرەتـە ، کـە پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) نەفەرەت(لَعْنَة)ی لێ کردووە ((**لَعَنَ رَسُولُ الله (ﷺ) المُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ**)) [رواه البخاری (٥٨٨٥/٣٣٢/١٠) والترمذی (٢٩٣٥/١٩٤/٤)] ، وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمان(أَمْر)ی بە هێشتنەوەی کردوە ، وە فەرمانیش بۆ (وَاجِب)ە وەك زانراوە ، لەوانـە فەرموودەکـەی (إِبْنُ عُمَر)ە (خوایان لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**خَالِفُوا المُشْرِكِيْنَ وَفِّرُوا اللِّحَى وَاحْفُوا الشَّوَارِبِ**)) واتـە: جیاوازی و پێچەوانەی (مُشْرِك)ە کـان بکـەن ، ڕیـش بهێڵێنـەوە و فراوانـی بکـەن ، وە سمـێڵ(شـوارب)یـش کـورت بکەنـەوە [رواه البخـاری (٥٨٩٢/٣٩٤/١٠) ومسلم (٢٥٩/٢٢٢/١)].

ئەوەی دەست نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە

(مُبْطِلاتُ الوُضُوء)

هـەر شـتێك لـە پـاش وپێـشەوە دەربـچێت [٤٧] وخـەوتن [٤٨] وخـواردنی گۆشتی ووشتر [٤٩] ودەست دانە پێش(ذَكَر)ەوە بە ئارەزوو[٥٠].

(٤٧) ئیتر ئەو شتە میز بێت یان هەرشتێكی تر بێت ، لە بەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (المائدە: ٦٠) دا ﴿ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الغَائِطِ ﴾ واتە: یان ئەگەر یەكێكتان لە ئاودەستخانەوە هاتنەوە .

وە لە بەر فەرموودەكەی (أَبُوهُرَيْرَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لا تُقْبَلُ صَلاةُ مَنْ أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَأَ**)) واتە: خوای گەورە نوێژ لە یەكێك وەرناگرێت ئەگەر تووشی (حَدَث) بێت تا دەست نوێژ نەگرێتەوە ، پیاوێكی (حَضْرَمَوت) ی ووتی: ئەی (أَبُوهُرَيْرَة) (حَدَث) چی‌یە ؟ ئەویش فەرمووی: ((**فُسَاءٌ أَوْ ضُرَاطٌ**)) واتە: تسە یان ترِ. [رواه البخاری (١/٢٣٤/١٣٥) وأحمد (٢/٧٥/٣٥٢) وأصل الحديث عند غيرهم بدون الزيادة].

وە فەرموودەكەی (عَلِي) (خوای لێ رازی بێت) بڕوانە (پ ١١) وە لە (إِبْنُ عَبَّاس)ەوە فەرمووی: ((**المَنِي وَالوَدِي وَالمَذِي ، أَمَّا المَنِي فَهُوَ الَّذِي مِنْهُ الغُسْل ، وَأَمَّا الوَدِي وَالمَذِي فَقَالَ: إِغسِلْ ذَكَرَكَ أَوْ مَذَاكِيْرك وَتَوَضَّأْ وُضُوْءَكَ لِلصَّلاَة**)) واتە: مەنی وپاش میزو ومەزی ، مەنی ، ئەوە دەبێت غوسلی لێ بكرێت بەڵام پاش میزو مەزی ، ئەوە: زەكەرت بشۆ ودەست نوێژ بگرەوە وەك چۆن بۆ نوێژ دەیگرێت)) [رواه البیهقی (١/١١٥) وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح ابوداود (١٩٠)].

(٤٨) خەوتنێك كە بە ڕاستی پێی بووترێت خەوتن بەوەی هۆشی لای خۆی نەمێنێت، لە بەر ئەو هەموو فەرموودانەی كە لەو بارەوە هاتوون ، لە وانە فەرمووودەكەی (عَلی) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**العَيْنُ وكَاءُ السَّهِ ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَأْ**)) واتە: چاو پەتی بەستنی كۆمە ، جا هەر كەسێك خەوت ، ئەوە با دەست نوێژ بگرێتەوە – چونكە دەست نوێژی شكاوە – [رواه أبو داود (١/٣٤٧/٢٠٠) مع العون وإبن ماجە(١/رقم/٤٧٧) وهو حديث حسن بڕوانە الإرواء (١١٣) وصحيح أبي داود (١٩٨) وصحيح إبن ماجە (٣٨٦)].

جا ئەگەر خەوتن دەست نوێژ بشكێنێت ، ئەوە لە هۆش چوون ونەمانی عەقڵ پێشتر دەیشكێنێت چونكە مرۆڤ زیاتر بێ ئاگا دەكات .

(٤٩) لە بەر فەرموودەكەی (البَرَّاءُ بنُ عَازِب) (خوای لێ رازی بێت) پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**تَوَضَّئُوا مِنْ لُحُومِ الإِبِلِ ، وَلا تَوَضَّئُوا مِنْ لُحُومِ الغَنَمِ**))واتە: دەست نوێژ لە گۆشتی ووشتر بگرنەوە بەڵام لە گۆشتی مەڕ مەیگرنەوە [رواه أبوداود (١/٣١٥/١٨٢) مع العون والترمذی (١/٥٤/٨١) وإبن ماجە (١/١٦٦/٤٩٤) وهو حديث صحيح بڕوانە الإرواء(١/١٥٢) وصحيح أبي داود(١٧٧) وصحيح إبن ماجە (٤٠١)].

(٥٠) لە بارەی دەست دانە زەكەرەوە دوو فەرموودەی (صَحِيْح)مان هەیە لە ڕووكەش(ظَاهِر)دا دژ بە بەكن ، ئەویش فەرموودەكەی (بُسْرَةُ بِنْتُ صَفْوَان)ە (خوای لێ رازی

بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ))واتە: هەر كەسێك دەستی دا بە زەكەریەوە با دەست نوێژ بگرێتەوە [رواه ابوداود (١/٣٠٧/١٧٩) مع العون وإبن ماجه (١/١٦١/٤٧٩) والنسائى (١/١٠٠) والترمذى (١/٥٥/٨٢) وهو حديث صحيح بروانه الإرواء(١١٦) وصحيح أبي داود(١٧٤) وصحيح إبن ماجه (٣٨٨)].

....

وە فەرموودەكەی (طَلْقُ بنُ عَلِي) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پیاوێك پرسیاری كرد لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارەی پیاوێك دەست لە زەكەری بدات ئایە دەست نوێژی لە سەرە ؟ ئەویش فەرمووی: ((لَيْسَ فِيْهِ وُضُوء ، إِنَّمَا هُوَ مِنْكَ)) واتە: نەء ، دەست نوێژی لە سەر نییە ، لە ڕاستیدا ئەوە بەشێكە لە خۆت [رواه أبوداود (١/٣١٢/١٨٠) مع العون وإبن ماجه (١/١٦٣/٤٨٣) وهذا لفظه والنسائى (١/١٠١) والترمذى (١/٥٦/٨٥)وهو حديث صحيح بروانه المشكاة(٣٢٠) وصحيح أبي داود(١٧٥) صحيح ابن ماجه (٣٩٢)].

جا ئەم دوو فەرموودەیە لە (ظَاهِر)دا دژ بە یەكن وەك باسمان كرد ، بەڵام لە ڕاستیدا وا نییە ، چونكە فەرموودەكەی (طَلْق) ئاماژەیەكی جوانی تێدایە ئەویش ئەوەیە كە دەفەرمێ: ((إِنَّمَا هُوَ مِنْكَ)) واتە: لە ڕاستیدا ئەوە بەشێكە لە خۆت . ئەمە ئاماژەیە كەوا ئەو دەست پێوەدانە كە دەست نوێژ ناشكێنێت دەست پێوەدانێكە بە ئارەزووەوە نەبێت ، چونكە لەو حاڵەتەدا دەتوانی تەشبیهی بكەیتە هەر ئەندامێكی تری لاشەوە ، بە پێچەوانەی ئەوەوە ئەگەر بە ئارەزوو(شَهْوَة)ەوە دەستی پێوە بدرێت ، ئەوە دەست نوێژ دەشكێنێت ، چونكە لەو كاتەدا وەكو ئەندامەكانی تری لاشە نییە ، بەم شێوەیە هەردوو فەرموودەكە كۆ(جَمْع) دەكرێتەوە ، ئەمەش هەڵبژاردرن ورای (شَيْخُ الإسْلام إِبْنُ تَيْمِيَّه) یە...[بروانه تمام المنة في التعليق على فقه السنة للألبانى (ل ١٠٣)].

چەند تێبینییەك :

(أ) **هەندێك لە زانایان دەڵێن:** لە یەكدانی پێستی پیاو و ئافرەتی بێگانە (نا مەحرەم) دەست نوێژ دەشكێنێت ، بەڵگەشیان فەرموودەكەی خوای گەورەیە لە سورەتی(المائدة : ٦) ﴿...وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبَاً فَاطَّهَرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدُ مِنْكُمْ مِنَ الغَائِطِ أَوْ لامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا...﴾ دەڵێن: (لاَمَسَ) لە (حَقِيْقَة)دا بە واتای دەست پێوەدان دێت ...

منیش دەڵێم: لە (أَصْل)دا هیچ شتێك دەست نوێژ ناشكێنێت ، مەگەر بە بەڵگە(إِلاَّ بِدَلِيْل) ، جا ئەو ئایەتەی سورەتی(المائدة : ٦)یش زانایان لە بارەیەوە دەڵێن: (لَمْس) بە

واتای (جِمَاع)كردنیش هاتوە لە ئایـەت و فـەرموودە دا ، وە لێرەیـشدا بـەو واتایـە هـاتوە ، وەك ئیمـامی (عَلـِي) و (تَرْجُمَـانُ القُـرْآن إبْـنُ عَبَّـاس) وا تەفـسیریان كـردوە ، وە(أُسْلُوب)ی ئایەتەكەش ئەوە دەگەیەنێت ، چونكە لە پێشی ئایەتەكەدا خوای گەورە باسی (طَهَـارَة) بـە ئاو دەكات بۆ كەسێك دەست نوێژی شكا بێت ، كـە (حَـدَثُ الأصْـغَر)ە ، وەك دەفـەرمێ: ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذيْنَ آمَنُوا إذَا قُمْتُمْ إلَى الصَّلَاة فَاغْسلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْديْكُمْ إلَى المَرَافق وَامْسَحُوا برُؤُوْسكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إلَى الكَعْبَيْن﴾ وە باسی (طَهَارَة) بە ئاویش دەكات بۆ كەسێك لەشـەی گران بێت كە(حَدَثُ الأكْبَر)ە ، وەك لە پاش ئەوە دەفەرمێ: ﴿ وَإنْ كُنْتُمْ جُنُبَاً فَـاطَّهَرُوا ﴾ ، پاشان ئەگەر كەسێك توانای(طَهَارَة) بە ئاوی

....

نەبوو ، لە بەر نەخۆشی یان لە بەر سەفەر ﴿ وَإنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَـفَر﴾ ئـەوە بـۆ (حَدَثُ الأصْغَر) كە گەڕانەوەیە لە سەر ئاو كردن ﴿ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ منْكُمْ من الغَائط ﴾ وە بـۆ (حَدَثُ الأكْبَر)یش كە (جِمَاع)كردنـە لـە گـەڵ ئافرەتـدا ﴿ أَوْ لَامَـسْتُمُ النِّـسَاءَ ﴾ ، ئـەوە تەیمومیان بۆ بكەن بە خۆڵ ، بۆ(حَدَثُ الأصْغَر) و (حَدَثُ الأكْبَـر)یـش ، ئەگـەر ئـاو دەسـت نەكەوت ﴿ فَإنْ لَمْ تَجدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعيْدَاً طَيِّبَاً فَامْسَحُوا بوُجُوهكُمْ وَأَيْديْكُمْ منْهُ مَـا يُريْدُ اللهُ ليَجْعَلَ عَلَيْكُمْ في الدِّيْن منْ حَرَج..﴾ (سورة المائدة :٦).

كەوا بوو هـەر وەك چۆن ﴿ أَوْ جَاء أَحَدٌ منْكُمْ مـنَ الغَـائط ﴾ بەرانبـەری دەسـت نوێژەكەیە ، كە هەردوكیان(حَدَثُ الأصْغَر)ن ، بـە هـەمان شـێوە ﴿ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّـسَاءَ ﴾ بەرانبەری ﴿ وَإنْ كُنْتُمْ جُنُبَاً ﴾ە ، كـە هـەردووكیان (حَـدَثُ الأكْبَـر)ن ، بـەڵام ئەگـەر بڵێیـت (لاَمَس) لێرەدا بە واتا دەست پێوە دانە ، ئەوە ئەو سوودە نامێنێت كە لـە ئایەتەكـە وەردەگیرێت كەوا خۆڵ جێگەی ئـاو دەگرێتـەوە بـۆ(حَـدَثُ الأكْبَـر) ، وەك چۆن جێگـەی دەگرێتـەوە بـۆ (حَدَثُ الأصْغَر) ، وە لەو كاتەشدا كۆتایی ئایەتەكە (مُخَالف)ەی پێشەكەی دەكات .

ئەمە جگە لەو فەرموودانەیش كە ئەم (أَصْل)ە بە هێز دەكەن ، لەوانـە فەرموودەكـەی (عَائشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی:((أَنَّ رَسُوْلَ الله (ﷺ) قَبَّلَ بَعْضَ نسَائه ثُـمَّ خَـرَجَ إلَـى الـصَّلَاة وَلَـمْ يَتَوَضَّـأ)) واتـە: پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ماچـی هەنـدێك لـە خێزانەكانی كرد ، پاشان دەرچـوو بـۆ نوێـژ و دەسـت نوێژیـشی نەگرتـەوە [رواه الإمام احمد وأبوداود والترمذي والنسائي وإبن ماجة وهو حديث صحيح صححه الألباني في المشكاة(٣٢٣) وصحيح أبي داود (١٧١)

وصحيح إبن ماجة (٤٠٦) وصحيح الترمذي (٦٥)]. ئـەم فەرموودەيـە ئەگـەر چـی هەنـدێك لـە زانايـان بـە(ضَـعِيْف)يـان زانيـوە ، بـەڵام لـە ڕاسـتيدا ڕێگاكـانی يـەكتری بـە هێـز دەكـەن ، وە لـەو زانايانەی كۆن كە ئەم فەرموودەيەيان بە(صَحِيْح) داناوە ، (إبْنُ عَبْد البَـرّ) كـە فەرموويـەتی: وروى هذا الحديث أيضا من طريق معبد بن نباتة ، وقال الشافعی : إنْ ثَبَـتَ حَـدِيْثُ مَعْبَـدُ بـنُ نَبَاتَةَ فِي القُبْلَةِ لَمْ أرَ فيْهَا وَلا فِي اللَّمْسِ وُضُوءَ اً ، وە بڕوانە(بِدَايَةُ المُجْتَهِـد وَنِهَايَـةُ المُقْتَـصد لإبْنِ رُشْد)(٢٧/١) و(نَيْلُ الأوْطَار للإمامِ الشَّوْكَانِي)(٢٣٠/١-٢٣٣) كە باسی ئەم مەسەلەيە بە جوانی دەكەن ، وە لە بارەی ئەم فەرموودەيەوە(الشَّوكَانِي) دەفەرمێ: صَـحَّحَهُ إبْـنُ عَبْـد البَرّ وَجَمَاعَة وَشَهِدَ لَهُ حَدِيْثُهَا الآتي بَعْدَ هَـذَا ، وَالحَـدِيْثُ يَـدُلُّ عَلَـى أنَّ لَمْـسَ المَـرْأةِ لا يَـنْقُضُ الوُضُوءَ وَقَدْ تَقَدَّمَ ذِكْرُ الخلاف فِيْه .

وە هەوەرها شەيخی فەرمووده نـاس(مُحَـدِّث)ی ئـەم سـەردەمەيـش (شَـيْخ الألْبـاني) تصحيحی ئەم فەرموودەيەيی كردوە ، وەك ئاماژەمان بۆی كردوە .

وە هەروەها فەرموودەكەی تری(عَائشَة) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**كُنْتُ أنَامُ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيّ (ﷺ) ، وَرِجْلايَ فِي قَبْلَتِهِ فَإذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلِي – وَفِي لَفْظٍ: فَإذَا أرَادَ أنْ يَسْجُدَ غَمَزَ رِجْلِي –**)) واتە: لە بەر دەستی پێغەمبـەری خـوادا (ﷺ) دەخەوتم _ كاتێك كە نوێژی دەكـرد _ وە هـەردوو پـێم لـە لای قيبلەيـەوە بـوو ، جـا ئەگەر سوجدەی ببردايە دەيژانـدە منـەوە _ پـێی منـەوە ، وەك لـە(لَفـظ)ێكيـدا هـاتوە _ منيش پێم دەكێشايەوە [متفق عليه بروانه فقه السنة (٤٧/١)].

....

وە هەروەها فەرموودەكەی (عَائشَة)(خـوای لیّ رازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((**فَقَدْتُ رَسُوْلَ اللهِ (ﷺ) لَيْلَةً مِنَ الفِرَاشِ ، فَالْتَمَسْتُهُ ، فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ فِي المَـسْجِدِ ، وَهُمَـا مَنْـصُوْبَتَانِ ، وَهُـوَ يَقُـوْلُ: اللّهُـمَّ ، أعُـوْذُ بِرِضَـاكَ مِـنْ سَـخَطِكَ ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوْبَتِكَ ، وَأعُوْذُ بِكَ مِنْكَ ، لاَ أحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ ، أنْتَ كَمَا أثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ**)) واتە: شەوێك لە سەر جێگـا پێغەمبـەرم لیّ وون بـوو ، جـا بـە دوايـدا گـەڕام بينيمەوە ، دەستم لە سەر هەردوو پشت پێی دانا – لە سوجدە بردندا بوو – لە مزگەوتـدا بوو ، وە دەيفەرموو: خوايە مـن پـەنا بـە ڕەزامەنـديت دەگـرم لـە توڕەبونـت ، وە پـەنا بـە لێبوردنت دەگرم لە سزات ، وە پـەنا بـە تـۆ دەگـرم لـە خـۆت ، ... [رواه مسلم(١/رقم/٤٨٦) وغيره].

جا ئەم دوو فەرمووده(صَحِيْح)ە بەڵگەیەكی روونن لە سەر ئەوەی كەوا دەست نوێژ لە دەست پێوەدانی ئافرەت ناشكێت ، وە(تَأْوِيْل)كردنەكەی (إبْنُ حَجَر)یش لە(فَتْحُ البَارِي)دا – بەوەی لەوانەیە پێغەمبەری خوا (ﷺ) شتێكی لە پێدا بوو بێت ، یان لەوانەیە تایبەت بێت بە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) – (تَكَلُّف)ە و پێچەوانەی (ظَاهِر)ە ، وەك ئیمامی(صَنْعَانِي) لە (سُبُلُ السَّلام)دا (١٠٢/١) و ئیمامی(شَوْكَانِي)یش لە(نَيْلُ الأوْطَار)دا (٢٣١/١) وایان فەرمووە.

(ب) ئەوانەی كە پێویست(وَاجِب)ە دەست نوێژی بۆ بگیرێت ئەمانەن:

یەكەم: نوێژ ، لە بەر ئایەتەكەی سورەتی (المائدة : ٦) كە پێشتر باسمان كرد.

دووەم: سوور خواردنەوە بە دەوری ماڵی خوا گەورە دا (الكَعْبَة) ، لە بەر فەرموودەكەی(إبْنُ عَبَّاس)(خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**الطَّوَافُ بِالبَيْتِ صَلاَةٌ ، وَلَكِنَّ اللهَ أَحَلَّ فِيْهِ المَنْطِقَ** ...)) واتە: سوور خواردنەوە بە دەوری (كَعْبَە)دا نوێژە ، بەڵام خوای گەورە قسە كردنی تێدا حەڵاڵ كردوە ... ... [رواه الترمذي (٩٦٧/٢١٧/٢). وهو حديث صحيح بروانە صحيح الجامع (٣٩٥٤)].

وە جگە بۆ نوێژ و(طَوَاف) هیچ بەڵگەیەكی(صَحِيْح)مان نییە كەوا دەست نوێژ بۆ هیچ شتێكی تر پێویست بێت .

(ج) ئەوانەی كە سوننەتە دەست نوێژی بۆ بگیرێت ئەمانەن:

یەكەم: زیكری خوا ، لە بەر فەرموودەكەی (المُهَاجِرُ بنُ قُنْفُذ) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((... **إنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَذْكُرَ اللهَ إلاَّ عَلَى طَهَارَة**)) واتە: لە راستیدا من پێم خۆش نییە زیكری خوا بكەم مەگەر بە دەست نوێژەوە [رواه أبوداود (١٧/٣٤/١) مع العون واللفظ له وإبن ماجه (٣٥٠/١٢٦/١) بروانە السلسلة الصحيحة(٨٣٤) وصحيح أبي داود(١٣) وصحيح إبن ماجه (٢٨٠)].

دووەم: خەوتن ، لە بەر فەرموودەكەی (البَرَّاءُ بنُ عَازِب) (خوای لێ رازی بێت) ((**إذَا أَخَذْتَ مَضْجِعَكَ فَتَوَضَأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاة** ...)) واتە: ئەگەر چوویتە سەر جێگات بۆ خەوتن ، ئەوە دەست نوێژ بگرە وەكو دەست نوێژ گرتنت بۆ نوێژ [رواه البخاري (٦٣١١/١٠٩/١١) مع الفتح ومسلم (٢٧١٠/٢٠٨١/٤)].

سێیەم: لەش گران ئەگەر ویستی شت بخوات یان بخواتەوە یان بخەوێت یان دووبارە جیماع بكاتەوە ، لە بەر فەرموودەكەی (عَمَّارُ بنُ يَاسر) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ((**رُخِّصَ لِلْجُنُبِ إذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرِبَ أَوْ يَنَامَ أَنْ يَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلاة**)) واتە: رۆخسەتی داوە بەو كەسەی لەشی گران بێت

ئەگەر ویستی خواردن بخوات یان خواردن بخواتەوە یان بخەوێت ، كەوا دەست نوێژ بگرێت وەكو دەست نوێژی نوێژ [رواه أبوداود (١/٣٧٥/٢٢٢) مع العون وهو حديث صحيح بروانه الوجيز (ل ٣٩)].

وە لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعِيْد) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ**)) واتە: ئەگەر یەكێكتان چوە لای خێزانەكەی – جیماعی لە گەڵدا كرد – پاشان ویستی دوو بارەی بكاتەوە ، ئەوە با دەست نوێژ بگرێتەوە [رواه مسلم (١/٢٤٩/٣٠٨) وغيره].

....

چوارەم: پێش غوسل كردن ، ئیتر غوسلی سوننەت بێت یان پێویست ، لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَةَ) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**كَانَ رَسُولُ اللهِ إِذَا إِغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَةِ... ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وُضُوءَهُ لِلصَّلاةِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر غوسلی بكردایە لە لەش گرانی ... پاشان دەست نوێژی دەگرت وەكو دەست نوێژی نوێژ [رواه مسلم (١/٢٥٣/٣١٦)].

پێنجەم: ئەگەر خواردنێك بخوات بە ئاگر برژاو بێت ، لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَةَ) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**تَوَضَّأُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ**)) واتە: دەست نوێژ بگرنەوە لەوەی ئاگر لێی دابێت [رواه مسلم (١/٢٧٢/٣٥٢)].

وە ئەو فەرمانەیش بۆ سوننەتە ، لە بەر فەرموودەكەی (عَمْرُو بنُ أُمَيَّةَ الضُمَرِي) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**رَأَيْتُ النَّبِيَّ يَحْتَزُّ مِنْ كَتْفِ شَاةٍ فَأَكَلَ مِنْهَا فَدُعِيَ إِلَى الصَّلاةِ ، فَقَامَ وَطَرَحَ السِّكِّيْنَ وَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ**)) واتە: بینیم پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە چەقۆ لە دەستی شەكێكی دەبڕی ولێی دەخوارد ، جا كە بانگ درا بۆ نوێژ چەقۆكەی دانا و نوێژی كرد و دەست نوێژی نەگرتەوە [رواه البخاري (١/٣١١/٢٠٨) مع الفتح ومسلم (١/٢٧٤/٣٥٥) وهذا لفظه].

شەشەم : بۆ هەموو نوێژێك ، لە بەر فەرموودەكەی (بُرَيْدَة) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**كَانَ النَّبِي(ﷺ) يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلاة ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الفَتْحِ تَوَضَّأَ وَصَلَّى الصَّلَوَات بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ . فَقَالَ لَهُ عُمَر: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّكَ فَعَلْتَ شَيْئَاً لَمْ تَكُنْ تَفْعَلُهُ ؟ فَقَالَ: عَمْدَاً فَعَلْتُهُ يَا عُمَر**)) واتە: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ هەموو

نوێژێك دەست نوێژی دەگرت ، جا کە ڕۆژی (فَتْح)ی(مَكَّه) هات دەست نوێژی گرت ومەسحی لە سەر هەردوو(خُف)ەکانی کرد وهەموو نوێژەکانی بە یەك دەست نوێژ کرد ، جا (عُمَر) پێی ووت: ئەی پێغەمبەری خوا تۆ ئەمڕۆ شتێکت کرد لە پێشدا نەتدەکرد ؟ ئەویش فەرمووی: بە قەستەوە کردم ئەی (عُمَر) . [رواه مسلم (٢٧٧/٢٣٢/١) وغيره)].

حەوتەم : لە کاتی هەموو دەست نوێژ شکاندنێکدا ، لە بەر فەرموودەکەی (بِلال) (خوای لێ رازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو: ((**بِمَا سَبَقْتَنِي إِلَى الجَنَّةِ ، إِنِّي دَخَلْتُ البَارِحَةَ الجَنَّةَ فَسَمِعْتُ خَشْخَشَتَكَ أَمَامِي ؟ فَقَالَ بِلالُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أَذَنْتُ قَط إِلَّا صَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ ، وَلاَ أَصَابَتْنِي حَدَثٌ قَط إِلاَّ تَوَضَّأْتُ عِنْدَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): لِهَذَا**)) واتە: بە چی پێشم کەوتی لە بەهەشت ئەی (بِلال) من دوێنی چومە بەهەشتەوە جا کوێم لە خشخشەت بوو لە پێشمەوە ؟ (بِلال)یش ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا هەر کاتێك بانگم دابێت ئیللا لە پاشیدا دوو ڕکات نوێژم کردوە ، وە هەر کاتێکیش دەست نوێژم شکابێت ئیللا لەو کاتەدا دەست نوێژم گرتۆتەوە ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: لە بەر ئەوەیە [رواه الترمذي (٣٧٧٢/٢٨٢/٥) وهو حديث صحيح بروانه صحيح الجامع (٧٨٩٤)].

هەشتەم : پاش ڕشانەوە ، لە بەر فەرموودەکەی (مَعْدَانُ بنُ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاء) (خوای لێ رازی بێت) ((**أَنَّ رَسُولَ اللهِ(ﷺ) قَاءَ فَأَفْطَرَ فَتَوَضَّأَ**..)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕشایەوە جا ڕۆژووەکەی شکاند و دەست نوێژی گرتەوە [رواه الترمذي (٨٧/٥٨/١) وإسناده صحيح بروانه تمام المنة (ل ١١١)].

نۆیەم : پاش مردو هەڵگرتن ، لە بەر فەموودەکەی پێغەمبەری خوا (ﷺ): ((**مَنْ غَسَلَ مَيِّتَاً فَلْيَغْتَسِلْ وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ**)) واتە: هەر کەسێك مردوویەکی شۆردەوە با خۆی بشۆرێت وە هەر کەسێك هەڵیگرت با دەست نوێژ بگرێتەوە [رواه احمد (٤٨٦/١٤٥/٢) وغيره].

وە ئەم فەرمانەیشە بۆ سوننەتە ، لە بەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لَيْسَ عَلَيْكُمْ فِي غُسْلِ مَيِّتِكُمْ غُسْلٌ إِذَا غَسَلْتُمُوهُ**...))

واتە: پێویست نییە لـە سـەرتان خۆتـان بـشۆن ئەگـەر مردووییـەكتان شـۆردەوە [رواه الحاكم (١/٣٨٦) والبيهقى (٣/٣٩٨) وهو حديث حسن بروانە أحكام الجنائز للألبانى (ل ٥٣)].

خۆ شۆردن (الغُسْل)

ئەوەی خۆشۆردن پێویست دەكات (مُوجِبَاتُ الغُسْل)

موسوڵمان بوون[٥١] ودابەزینی(مَنِي)بە ئارەزووەوە ئەگەر لە خەویشدا بێت [٥٢]

(٥١) لە بەر فەرموودەكەی(قَيْسُ بنُ عَاصم)(خوای لێ رازی بێت) فـەرمووی: ((**أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) أُرِيْدُ الإِ سْلامَ ، فَأَمَرَنِي أَنْ أَغْتَسِلَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ**)) واتـە: كـەوا كاتێـك موسوڵمان بوو ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی پێ كـرد خـۆی بـشوات بـە ئـاو و بـە(سِدْر) [رواه النسائى (١/١٠٩/١٨٨) والترمذى (٢/٥٠٢/٦٠٥) وابوداود (١/٢٥١/٣٥٥)وغيرهم وهو حديث صحيح بروانە الإرواء (١/١٢٨)].

وە لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خـوای لێ رازی بێـت) كـەوا (ثُمَامَـة الحَنَفِـي) بـە دیل گیرا ، وە پیغەمبەری خوا (ﷺ) بەنیانیان دەیدا بە لایدا و دەیفەرموو: ((**مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَة ؟**)) واتە: چیت پـێیە ئەی (ثُمَامَـة) ؟ ئـەویش دەیـووت: ((**إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ ، وَإِنْ تَمْنُنْ تَمْنُنْ عَلَى شَاكِرٍ ، وَإِنْ تُرِدِ المَالَ نُعْطِكَ مِنْهُ مَا شِئْتَ**)) واتـە: ئەگـەر بكوژیت ئەوە خاوەن خوێنێك دەكوژیت ، وە ئەگەر مننەتیش بكەیت — بەوەی بە بێ پـارە ئازادم بكەی — ئەوە مننەت دەكەیت بە سەر یەكێكدا سوپاس كەرە ، وە ئەگـەر پـارەتیش

دەوێت ، ئەوە چەندت دەوێت پێت دەدەین . وە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێیان خۆش بوو بە پارە ئازاد بكرێت ، دەیانووت : ئێمە چی بە كوشتنی ئەمە بكەین ؟ جا رۆژێكیان پێغەمبەر خوا(ﷺ) دای بەلایدا ، موسوڵمان بوو ، جا ئازادی كرد و رەوانە باغەكەی (أَبُو طَلْحَةَ)ی كرد ، و فەرمانی پێكرد خۆی بشوات ... [رواه أحمد وهو حديث صحيح أصله عند الشيخين بروانه فقه السنة (٥٨/١)].

(٥٢) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعِيْد) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**إِنَّمَا المَاءُ مِنَ المَاءِ**)) واتە: خۆشۆردن بە ئاو پێویست دەبێت بە **هاتنەوەی ئاوی مەنی** [رواه مسلم (٣٤٣/٢٦٩/١) و أبوداود (٢١٤/٣٦٦/١) مع العون].

وە هەروەها لە بەر فەرموودەكەی (أُمّ سَلَمَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا (أُم سُلَيْم) ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ، لە ڕاستیدا خوای گەورە شەرم لە حەق ناكات ، ئایە ئافرەت خۆشۆردنی لە سەرە ، ئەگەر لە خەودا لەشی گران بوو ؟ فەرمووی: ((**نَعَم ، إِذَا رَأَتِ المَاءَ**)) واتە: بەڵێ ، ئەگەر ئاوی مەنی بینی [رواه البخاري (١٣٠/٢٢٨/١) مع الفتح ومسلم (٣١٣/٢٥١/١) والترمذي (١٢٢/٨٠/١)].

وە ئارەزوو(شَهْوَة) بە مەرج دەگیرێت لە كاتی نەخەوتندا نەك خەوتن ، لە بەر ئەو فەرموودەیەی كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا حَذَفْتَ المَاءَ فَاغْتَسِلْ مِنَ الجَنَابَةِ ، فَإِذَا لَمْ تَكُنْ حَاذِفاً فَلاَ تَغْتَسِلْ**)) واتە: ئەگەر ئاوت فڕێدا ئەوە خۆت بشۆ ، وە ئەگەر فڕێت نەدا ، ئەوە خۆت مەشۆ [روا احمد (٨٢/٢٤٧/١) وإسناده حسن صحيح بروانە الإرواء (١٦٢/١)].

ئیمامی (شَوكَانِي) لە(نَيْلُ الأَوْطَار) (٢٧٥/١) دا فەرمووی: ئەو سیفەتەیشە تەنها لە كاتی ئارەزوودا هەیە ، بۆیە (المُصَنِّف) – كە خاوەنی كتێبی(مُنْتَقَى الأَخْبَار)ە – ووتویەتی: ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەگەر ئەو ئاوە بە ئارەزووەوە دەرنەچوو ، ئیتر بە هۆی نەخۆشیەوە بێت یان بە هۆی سەرماوە ، ئەوە خۆشۆردن پێوست ناكات .

و چوونە ژوورەوەی زەكەری پیاو بە پێش(رَحْم)ی یان پاش(كۆم)ی[٥٣] ئافرەتدا [٥٤] و مردن [٥٥]

وە ئەگەر یەكێك خەوی بینی بەڵام ئاوی نەبینی ئەوە خۆشۆردنی لە سەر نییە ، وە هەر كەسێكیش ئاوی بینی بەڵام خەوی لە یاد نەبوو ، ئەوە خۆشۆردنی لە سەرە ، لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی: پرسیار كرا لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارەی پیاوێك تەڕی دەبینێت بەڵام لە یادی نییە كەوا خەوی بینی بێت ؟

ئەویش فەرمووی: ((**يَغْتَسِل**)) واتە: خۆی دەشوات ، وە لە بارەی پیاوێكەوە وادەبینێت خەوی بینیوە بەڵام هیچ تەڕییەك نابینێت ؟ ئـەویش فـەرمووی: ((**لاَ غُسْلَ عَلَيْهِ**)) واتـە: خۆشۆردنی لە سەر نییە [رواه الترمذي (١١٣/٧٤/١) وأبوداود (٢٣٣/٣٩٩/١) مع العون وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح أبى داود (٢١٦)].

(٥٣) حەرامە لە سەر پیاو جیماع لە گەڵ ژنەكەیدا بكات لە پاشەوە ، ئەگەر زەكـەری بخاتە كۆمێەوە ، بە دەقی ئایـەتی قورئـان وفـەرموودەی (صَحِيْح)ی پێغەمبـەریخوا (ﷺ) بڕوانە [تفسیری (إبن كثير) تەفسیری ئایەتی (٢٢٢) ی سورەتی البقرة]، بـەڵام دروسـتە لـە پاشـەوە جیماعی لە گەڵدا بكات بەو مەرجەی جیماعەكە لە شوێنی منداڵ بوونەوە بێت(ڕەحم) .

(٥٤) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خـوای لێ ڕازی بێت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعَ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ الغُسْلُ**)) واتە: ئەگەر لە نێوان هەرچوار پەلیدا دانیشت ، پاشـان كۆششی لـە گەڵـدا كـرد – بـەوەی زەكـەری بخاتـە ڕەحمـی ئافرەتەكـەوە – ئـەوە خۆشـۆردنی لـە سـەر پێویسـت بـووە ، بـا (مَنِي)یشی دانەبەزێت [رواه مسلم (٣٤٨/٢٧١/١)].

(٥٥) واتە ئەگەر موسوڵمانێك مـرد ، ئـەوە پێویسـت دەبێـت لـە سـەری موسـوڵمانانی دەوروبەری بیشۆنەوە ، لە بەر فەرموودەكـەی (أُمُّ عَطِيَّةَ الأَنْصَارِيَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) كاتێك كـە كـچەكەی وەفـاتی كـرد هاتـە ژوورەوە وفەرمووی: ((**إِغْسِلْنَهَا ثَلاَثاً ، أَوْ خَمْسَاً ، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الآخِرَةِ كَافُوراً ، أَوْ شَيْئَاً مِنْ كَافُورٍ ، فَإِذَا فَرَغْتُنَّ فَآذِنَّنِي**)) واتـە: بیشۆنەوە سێ جار یان پێنج جار یان زیاتر ئەگەر خۆتان بە باشتان بینی بـە ئـاو وبـە كنـار (سـدْر) ، وە دوایـن جاریـشی كـافوری تێكـەڵ بكـەن [رواه البخـاری (١٢٥٣/١٢٥/٣) ومـسلم (٩٣٩/٦٤٦/٢)].

وە لە بەر فەرموودەكەی(إِبْنُ عَبَّاس)(خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پیاوێك ووشترەكەی لەقـەی لێدا ، وە ئێمەش لە گەڵ پێغەمبەری خوا دا بوین (ﷺ) كە لە(إِحْرَام) بوو ، جا فەرمووی: ((**إِغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ ، وَلا تَمَسُّوهُ طِيْبَاً ، وَلا تُخَمِّرُوا رأْسَهُ ، فَإِنَّ اللهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ القِيَامَةِ مُلَبِيَاً**)) واتە: بیشۆنەوە بە ئاو وبە(سدْر) وە(كفْن)ی بكەن لە دوو بەرگدا ، وە بـۆنی لێ مـەدەن ، وە سەریـشی دامەپۆشـن ، چـونكە لـە ڕۆژی دواییـدا خـوای

گـەورە زینـدوی دەكاتـەوە بـە ((لَبَيْـكَ اللَّهُـمَّ ...)) [رواه البخـاري (١٢٦٧/١٣٧/٣) ومـسلم (١٢٠٦/٨٦٥/٢)].

وبڕانی خوێنی حەیز (٥٦) و زەیسانی (٥٧) ونوێژی جومعە (٥٨)

(٥٦) لە بەر فەرموودەكـەی (عَائِـشَةَ) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەر (ﷺ) بـە (فَاطمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْش)ی فەرموو: ((**إِذَا أَقْبَلَـتِ الحَيْـضَةُ فَدَعِي الـصَّلاةَ ، وَإِذَا أَدْبَـرَت فَاغْتَسَلِي وَصَـلِّي**)) واتە: ئەگەر تووشی حەیز بوویت ، ئەوە واز لە نوێژ بێنە ، وە ئەگەر كۆتایشی پێ هات ، ئەوە خۆت بشۆ و نوێـژ بكـە [رواه البخـاري (٣٠٦/٤٠٩/١) ومـسلم (٣٣٣/٢٦٢/١) وغيرهما والفاظ غير البخاري ((**فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي**))].

(٥٧) زەیسانی وەكو حەیز وایە بە یەكڕای(إِجْمَاع)ی زانایانی ئیسلام [بروانە المجموع شرح المهذب (١٤٨/٢) للنووي].

(٥٨) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعيْد) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی: ((**غُسْلُ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ** ...)) واتە: خۆشۆردنی جومعـە پێویستە لە سەر هەموو موسوڵمانێكی پێ گەیشتوو ... [رواه الجماعة].

تێبینی:

خۆشۆردنی جومعە مەرج (شَرْط) نییە بۆ نوێژی جومعە بە یەكڕای(إِجْمَاع)ی زانایـانی ئیسلام ، بەڵام زانایان لەوە دا جیاوازن ئایە پێویست(وَاجِب)ە یان سوننەتە.

ئەوانـەی كـە دەڵـێن: پێویـست (وَاجِـب)ە زیـاتر ئـەم بەڵگانـەیان بـە دەستەوەیە:

یەكـەم: عَـنْ (إِبْـنُ عُمَـر) قَـالَ: قَـالَ رَسُـولُ الله (ﷺ): ((**إِذَا جَـاءَ أَحَـدُكُمْ إِلَـى الجُمُعَـةِ فَلْيَغْتَسِلْ**))واتە: ئەگەر یەكێكتان هاتن بۆ جومعە با خۆی بشوات [رواه الجماعة].

دووەم: عَـنْ أَبِـي سَـعيْد أَنَّ النَّبِـيَّ (ﷺ) قَـالَ: ((**غُسْلُ الجُمُعَـةِ وَاجِبٌ عَلَـى كُـلِّ مُحْتَلِمٍ وَالسِّوَاكُ وَأَنْ يَمَسَّ مِنَ الطِّيبِ مَايَقْدرُ عَلَيْه**)) واتە: خۆشۆردنی جومعە پێویـستە لە سەر هەموو پێگەیشتوویەك ، وە سیواك كردنیش ، وە بۆنیش لـە خـۆی بـدات هـەر چەندێك توانای لێ بێت [متفق عليه].

سێیەم: عَنْ أَبِي هُرَيْرَة عَنْ النَّبِيّ (ﷺ) قَالَ: ((**حَقٌّ عَلَـى كُـلِّ مُـسْلِمٍ أَنْ يَغْتَـسِلَ فِـي كُـلِّ سَـبْعَةِ أَيَّـامٍ يَوْمَـاً يَغْـسِلُ فِيْـهِ رَأْسَـهُ وَجَسَدَهُ**)) واتـە: حەققـە لـە سـەر هـەموو موسوڵمانێك كەوا لە حەوت ڕۆژ جارێك ڕۆژێك دیاری بكات ، خۆی تێدا بـشوات ، سـەر و لاشەی بشوات [متفق عليه].

چوارەم: عَنْ إِبْنِ عُمَر : ((**بَيْنَمَا هُوَ (عُمَر) قَائِمٌ مِنَ الخُطْبَةِ يَوْمُ الجُمُعَةِ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ مِنَ المُهَاجِرِيْنَ الأَوَّلِيْنِ ، فَنَادَاهُ عُمَر: أَيَّةُ سَاعَةٍ هَذه ؟ فَقَالَ: إِنِّى شَغَلْتُ فَلَمْ أَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِى حَتَّى سَمِعْتُ التَّأْذِيْن فَلَمْ أَزِدْ عَلَى أَنْ تَوَضَّأْتُ ، قَالَ: وَالوُضُوءُ أَيْضًا وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ الله (ﷺ) كَانَ يَأْمُرُ بِالغُسْلِ**)) واتە: (عُمَر) لە سەر مینبەرەوە ووتاری جومعەی دەدا ، پیاوێك لە كۆچەرە پێشینەكان هاتە ژووری مزگەوتەوە ، جا (عُمَر)یش بانگی لێ كرد: ئێستا چی كاتێكە دێیت بۆ مزگەوت ؟ ئەویش ووتی: زۆر سەر قاڵ بووم ، جا نەگەڕامەوە بۆ ماڵ تا دەنگی بانگم بیست ، جا لە دەست نوێژ زیاتر هیچی ترم نەكرد ، جا ئەویش ووتی: دەست نوێژیشت گرتوە ، وە دەیشزانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی بە خۆشۆردن دەكرد [متفق عليه].

وە ئەو پیاوە كۆچەرە ئیمامی (عُثْمَان) بوو ، وەك لە هەندێ ڕیوایەتی فەرموودەكەدا هاتوە.

وە ئەوانەیش كە دەڵێن سوننەتە زیاتر ئەم بەڵگانەیان پێیە:

یەكەم: عَنْ سَمُرَةَ بنُ جُنْدُب أَنَّ نَبِىَ الله (ﷺ) قَالَ: ((**مَنْ تَوَضَّأَ لِلْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ ، وَمَنْ إِغْتَسَلَ فَذَلِكَ أَفْضَلُ**)) واتە: هەر كەسێك دەست نوێژ بگرێت بۆ جومعە ، ئەوە تەواوە وچاكی كردوە ، وە هەر كەسێكیش خۆی بشوات ئەوە چاكترە [رواه الخمسة إلا إبن ماجة فأنه رواه من حديث جابر بن سمرة].

دووەم: عَنْ أَوْس بنُ أَوْس الثَّقَفِي قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله (ﷺ) يُقُولُ: ((**مَنْ غَسَلَ وَاغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَبَكَرَ وَابْتَكَرَ وَمَشَى وَلَمْ يَرْكَبْ وَدَنَا مِنَ الإِمَامِ فَاسْتَمَعَ وَلَمْ يَلْغِ كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ عَمَلُ سَنَةٍ أَجْرَ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا**)) واتە: هەر كەسێك خۆی بشوات بە جوانی لە ڕۆژی جومعە دا ، وە زوو بڕوات بۆ مزگەوت ، وە بە پێ بڕوات وسواری هیچ نەبێت ، وە نزیكی ئیمام دانیشێت ، جا گوێ بگرێت و قسە نەكات لە كاتی ووتار دانی ئیمامدا ، ئەوە بە گشت هەنگاوێكی پاداشتی كردەوەی ساڵێكی بۆ هەیە بە ڕۆژوو و شەو نوێژەكانیەوە [رواه الخمسة ولم يذكر الترمذى (**مَشَى وَلَمْ يَرْكَبْ**)].

....

جا فەرمووینە: ئەم فەرموودەیەی (سَمُرَة) و فەرموودەكەی (أَوْس) (خوایان لێ ڕازی بێت) ئەو فەرمانانە لە پێویست(وَاجِب)ەوە لا دەدەن بۆ سوننەت ، وە هەروەها دڵێن: فەرموودەكەی (عُمَر) (خوای لێ رازی بێت) كە (إِنْكَار)ی لە (عُثْمَان) كرد وە فەرمانی پێ نەكرد بڕواتەوە خۆی بشوات ، بەڵگەیە لە سەر ئەوەی سوننەتە ! ! وە هەروەها دەڵێن: فەرموودەكەی (أَبُو سَعِيْد) كەوا دەفەرمێ: خۆشۆردن (وَاجِب)ە ، بە ئاشكرا

(عَطْف)ی سیواك كردن وبۆن له‌ خۆدانی له‌ سه‌ر كراوه‌ ، كه‌ به‌ (إجْمَاع) سوننه‌تن ، كه‌وا بوو ئه‌و (لَفْظ)ی (وَاجِب)ه‌ ، بۆ زیاتر جه‌خت(تَأْكِيْد)كردنه‌ له‌ سه‌ر ئه‌و سوننه‌ته‌ ! ! .

به‌ڵام ئه‌وانه‌ی ده‌ڵێن: خۆشۆردنی (جُمْعَة) پێویست(وَاجِب)ه‌ له‌ وه‌ڵامیاندا ده‌ڵێن: فه‌رمووده‌كانی (وَاجِب) بوون زۆر به‌ هێزه‌ وئاشكرایه‌ ، به‌ڵام فه‌رمووده‌كه‌ی (سَمُرَة) (سَنَد)ه‌كه‌ی زۆر به‌ هێز نییه‌ ، وه‌ (دلالَة)كه‌ی زۆر ڕوون نییه‌ ، پاشان كاتێك ئێمه‌ به‌ دوای (قَرِيْنَه‌)دا ده‌گه‌ڕێین ئه‌گه‌ر به‌ راشكاوی (صَرَاحَة) نه‌یفه‌رموبێت خۆشۆردنی جومعه‌ پێویسته‌ ، جا كاتێك ئاوا به‌ (صَرَاحَة) بفه‌رموێت (وَاجِب)ه‌ ، ئیتر پێویست ناكات به‌ دوای (قَرِيْنَةُ الصَّارِفَه‌)دا بگه‌ڕێیت . وه‌ له‌وانه‌یه‌ ((**وَمَنْ تَوَضَّأَ**)) بۆ كه‌سێك بێت كه‌ له‌ پێشدا خۆی شوردبێت ، به‌ڵام ده‌ست نوێژی شكابێت ، وه‌ (إِبْنُ دَقِيْقُ العِيْد) وه‌ڵامیان ده‌داته‌وه‌ و ده‌فه‌رمێ: كاتێك واز له‌ (ظَاهِر) ی (لَفْظ)ی ((**وَاجِب**)) و ((**حَقٌّ عَلَى**)) ده‌هێنرێت و (صَرْف) ده‌كرێت بۆ (تَأْكِيْد) ئه‌گه‌ر فه‌رمووده‌ (مُعَارِض)ه‌ كه‌ (رَاجِح)تر بێت له‌ (دلالَة)دا ، به‌ڵام به‌ هێز ترین به‌ڵگه‌یان كه‌ (مُعَارِض)ه‌ی ئه‌م فه‌رموودانه‌ی پێ ده‌كه‌ن فه‌رمووده‌كه‌ی (سَمُرَة)یه‌ كه‌ (سَنَد)ه‌كه‌ی به‌رگری (سَنَد)ی ئه‌م فه‌رموودانه‌ ناكات . وه‌ فه‌رمووده‌كه‌ی (عُمَر)یش كه‌ (إِنْكَار)ی له‌ (عُثْمَان) كرد و فه‌رمووی: به‌ ته‌نها ده‌ست نوێژیشت گرتوه‌ ، وه‌ تۆیش ده‌زانیت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی به‌ خۆشۆردن كردوه‌ ، ئه‌مه‌ خۆی بۆ خۆی به‌ڵگه‌یه‌كی ئاشكرایه‌ كه‌وا هاوه‌ڵانیش هه‌ر به‌و شێوه‌یه‌ تێگه‌یشتوون كه‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی به‌ خۆشۆردنی (جُمُعَة) كردوه‌ ، وه‌ فه‌رمان نه‌كردنی (عُمَر) به‌ (عُثْمَان) كه‌وا بڕواته‌وه‌ خۆی بشوات ، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ بووه‌ كه‌وا كاتی ئه‌وه‌ نه‌مابوو ، ئه‌گه‌ر بڕوایته‌وه‌ بۆ خۆشۆردن ئه‌وه‌ (جُمْعَه‌)كه‌ی له‌ ده‌ست ده‌رده‌چوو .

وه‌ لای هه‌مووانیش زانراوه‌ كه‌ خۆشۆردن بۆ (جُمُعَة) مه‌رج(شَرْط) نییه‌ بۆ (جُمُعَه‌) كردنه‌كه‌ ، به‌ڵكو پێویست(وَاجِب)ه‌ ، واته‌: نه‌كردنی به‌ قه‌ستیشه‌وه‌ ته‌نها تاوان بار ده‌بێت ، به‌ڵام نوێژی(جُمُعَه‌)ه‌كه‌ی پێ به‌تاڵ نابێته‌وه‌ ، ئه‌مه‌ ئه‌گه‌ر به‌ قه‌ستیشه‌وه‌ غوسل نه‌كات ، جا ئه‌گه‌ر به‌ قه‌سته‌وه‌ نه‌بێت ئه‌وه‌ تاوان باریش نابێت .

وه‌ بۆ فه‌رمووده‌كه‌ی (أَبُو سَعِيْد) كه‌ ده‌ڵێن: (عَطْف)ی سوننه‌تی كراوه‌ته‌ سه‌ر ،

پایه‌كانی خۆشۆردن (أَرْكَانُ الغُسْل)

نیه‌ت [٥٩] و ته‌ڕ بوونی هه‌موو لاشه‌[٦٠]

(إِبْنُ الجَوْزِي) له وەڵامیاندا دەفەرمێ: هیچ قەدەغەیەكی تێدا نییە كەوا (عَطْف)ی شتێكی سوننەت بكرێتە سەر شتێكی (وَاجِب) ، بە تایبەتی كاتێك كە حوكمی (مَعْطُوف)كە بە (صَرَاحَة) نەوتراوە . جا ئەمەش ڕای (شَوكَانِي) و (صَنْعَانی) و (أَلْبَانی) یە ، كە ئەوانیش لە زانا پێشینەكانەوە وەریان گرتوە . (النَّوَوِي) دەفەرمێ: فَحُكِيَ وُجُوبَهُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنَ السَّلَفِ حَكَوْهُ عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ .

وە (ظَاهِر)یەكانیش وا دەڵێن ، وە(إِبْنُ المُنْذِر) لە (مَالِك)ەوە دەیگێڕێتەوە ، وە هەروەها لە (أَبُو هُرَيْرَة) و (عَمَّار) و كەسانی تریشەوە دەیگێڕنەوە ، وە (إِبْنُ حَزْم)یش دەیگێڕێتەوە لە (عُمَر) و كۆمەڵێكی تر لە هاوەڵان و پاش ئەوانیش ، وە ئەمەشیان گێڕاوەتەوە لە (إِبْنُ خُزَيْمَه)یشەوە ، وە (الخَطَابی)یش لە (حَسَنُ البَصْرِي ومَالِك)ەوە دەیگێڕێتەوە .

جا بۆ زیاتر شارەزا بوون لەم مەسەلەیە [بڕوانە(نیل الأوطار للشوكاني ٢٧٢/١) و (سبل السلام للصنعاني ١٤١/١) و (المحلى لإبن حزم ٢/المسألة ١٧٨) و (تمام المنة للألبانى ل ١٢٠)].

(٥٩) لە بەر فەرموودەكەی (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) (خوای لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ ٣١).

(٦٠) لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی: ((**كَانَ رَسُولُ الله (ﷺ) إِذَا إغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَة ، يَبْدَأُ فَيَغْسِلُ يَدَيْه ، ثُمَّ يُفْرِغُ بِيَمِيْنِه عَلَى شِمَاله ، فَيَغْسِلُ فَرْجَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وُضُوءَهُ للصَّلاة ، ثُمَّ يَأْخُذُ المَاءَ فَيُدْخِلُ أَصَبِعَهُ فِي أُصُلِ الشَّعْرِ حَتَّى إِذَا رَأَى أَنْ قَدْ إسْتَبْرَأَ ، حَفَنَ عَلَى رَأْسِه ثَلاثَ حَفَنَاتٍ ، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِه ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْه**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر خۆشۆردنی لەش گرانی بكردایە ، لە پێشدا هەردوو دەستی دەشۆرد ، پاشان بە دەستی ڕاستی ئاوی دەكردە دەستی چەپیدا و عەورەتی پێ دەشۆرد ، پاشان دەست نوێژی دگرت وەكو دەست نوێژی نوێژ ، پاشان ئاوی هەڵدەگرت جا پەنجەكانی دەخستە بنی مووی سەری تا ئەگەر ببینیایە ئاو گەیشتووتە پێستی سەری ، ئەوە سێ گوێڵ ئاوی دەركردە سەریدا ، پاشان ئاوی دەكردە هەموو لاشەیدا ، پاشان هەردوو پێی شۆرد [رواه البخاری (٢٤٨/٣٦٠/١) و مسلم (٣١٦/٢٥٣/١) وهذا لفظه].

تێبینی:

پێویست نییە لە سەر ئافرەت پەلكەكانی هەڵوەشێنێتەوە بۆ خۆشۆردنی لەش گرانی ، بەڵام دەبێت بیكاتەوە بۆ خۆشۆردنی حەیزو زەیسانی ، لە بەر فەرموودەكەی (أُمُّ سَلَمَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی: ووتم ئەی پێغەمبەری خوا ، من ئافرەتێكم پەلكەكانی

سەرم توند دەكەم ، ئایا هەڵیوەشێنمەوە بۆ خۆشۆردنی لەش گرانی ؟ فەرمووی: ((**لا ، إِنَّمَا يَكْفِيْكِ أَنْ تَحثِي عَلَى رَأْسِكِ ثَلاثُ حَثَيَاتٍ ثُمَّ تَفِيْضِيْنَ عَلَيْكِ المَاءَ فَتَطْهُرِيْن**)) واتە: نەء ، تەنها بەستە كەوا سێ گوێڵ بكەیتە سەرتدا ، پاشان ئاو بە هەموو لاشەت بكەی ، جا پاك دەبیتەوە [رواه مسلم (٣٣٠/٢٥٩/١) وأبوداود (٢٤٨/٤٢٦/١) وغيرهما].

پێویستەكانی خۆشۆردن (وَاجِبَاتُ الغُسْل)

بە ناوی خوا دەست پێ كردن [٦١] و دەست نوێژ گرتن [٦٢].

سوننەتەكانی خۆشۆردن (سُنَنُ الغُسْل)

دەست هێنان بە هەموو لاشەدا [٦٣] ، پێش خستنی ڕاست لە شۆردندا [٦٤]

وە فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا (أَسْمَاء) پرسیاری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) كرد لەبارەی خۆشۆردنی حەیزەوە، جا فەرمووی: ((**تَأْخُذُ إِحْدَاكُنَّ مَاءَ هَا وَسِدْرَتَهَا فَتَطَهَّرُ ، فَتُحْسِنُ الطُّهُورَ ، ثُمَّ تَصُبُّ عَلَى رَأْسِهَا فَتَدْلُكُهُ دَلْكَاً شَدِيْدَاً ، حَتَّى تَبْلُغَ شُؤُنَ رَأْسِهَا ، ثُمَّ تَصُبُّ عَلَيْهَا المَاءَ ، ثُمَّ تَأْخُذُ فِرْصَةً مُمَسَّكَةً فَتَطَهَّرُ بِهَا**)) واتە: هەر یەكێكتان ئاوەكەی و (سِدْر)ەكەی ئامادە دەكات ، جا دەست نوێژێكی جوان دەگرێت ، پاشان ئاو دەكاتە سەریدا جا بە چاكی دەستی پێدا دەهێنێت ، تا دەگاتە بنی سەری پاشان ئاوی پێدا دەكات وپارچە پەمویەكی بۆن پێدا كراو دەگرێتە دەستەوە وخۆی پێ پاك دەكاتەوە . جا (أَسْمَاء) ووتی: چۆن خۆی پێ پاك بكاتەوە ؟ ئەویش فەرمووی: ((**سُبْحَانَ اللهِ تَطَهَّرِيْنَ بِهَا** ،)) واتە: (سُبْحَانَ الله) خۆتی پێ پاك بكەرەوە ، جا (عَائِشَة) ووتی : – وەكو بیەوەێ بیشارێتەوە – شوێنەواری خوێنەكەی پێ پاك دەكەیتەوە ، هەروەها پرسیاری لە بارەی خۆشۆردنی لەش گرانیەوە لێ كرد ، پێغەمبەری خوایش (ﷺ) فەرمووی ((**تَأْخُذُ مَاءً فَتَطَهَّرُ ، فَتُحْسِنُ الطُّهُورَ ، أَوْ تُبْلِغُ الطُّهُورَ ثُمَّ تَصُبُّ عَلَى رَأْسِهَا فَتَدْلُكُهُ ، حَتَّى تَبْلُغَ شُؤُنَ رَأْسِهَا ، ثُمَّ تُفِيْضُ عَلَيْهَا المَاءَ**)) واتە: ئاوەكەی دەبات دەست نوێژی پێ دەگرێت ، پاشان ئاو دەكاتە سەریدا و دەستی تێ دەخات تا دەگاتە بنی سەری ، پاشان ئاوی پێدا دەكات ، جا (عَائِشَة) فەرمووی : چاكترین ئافرەتان ئافرەتانی (أَنْصَار)ە ، شەرم قەدەغەی ئەوەی لێ نەدەكردن كەوا لە ئایین تێ بگەن [رواه مسلم (٣٣٢/٢٦١/١)].

(٦١) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) بڕوانە (پ ٣٤).

(٦٢) لە بەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) بڕوانە (پ ٦٠) .

وە لە بەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) کەوا فەرمووی: (مَيْمُونَة) فەرمووی: ((**وَضَعْتُ للنَّبِي (ﷺ) مَاءً للغُسْلِ ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاثَاً ، ثُمَّ أُفْرِغَ عَلَى شِمَالِه فَغَسَلَ مَذَاكِيْرَهُ ، ثُمَّ مَسَحَ يَدَهُ بِالأَرْضِ ثُمَّ مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى جَسَدِه ، ثُمَّ تَحَوَّلَ مِنْ مَكَانِه فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ**)) واتە: ئاوی خۆشۆردنم بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دانا ، جا هەردوو دەستی دوو جار یان سێ جار شۆرد ، پاشان ئاوی کردە سەر دەستی چەپیدا وعەورەتی پێ شۆرد ، پاشان دەستی ساوی بە زەویدا ، پاشان ئاوی هەڵدا بە دەم ولووتیدا ، پاشان ڕوومەت و هەردوو دەستی شۆرد ، پاشان ئاوی بە سەر هەموو لاشەیدا کرد ، پاشان جێگەکەی خۆی گۆڕی و هەردوو پێی شۆرد [رواه البخاری (١/ ٣٦٨/ ٢٥٧) ومسلم (١/٢٥٤/٣١٧)].

(٦٣) لە بەر فەرموودەکەی (عَبْدُالله بن زَيْد عَاصِم المَازِنِي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی: ((**رَأَيْتُ النَّبِي(ﷺ) يَتَوَضَّأُ فَجَعَلَ يَدْلُكُ ذِرَاعَيْهِ**))واتە: بينيم پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەست نوێژی دەگرت ، جا بە هەردوو دەستی باڵی دەساوی [رواه إبن حبان (٣/٣٦٣) والطيالیسي (١٤٨/١٠٩٩) ومن طريقه رواه احمد (٤/٣٩) وإسناده صحيح بروانه الأدلة الرضية (ل٣٨)].

(٦٤) لە بەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) بڕوانە (پ ٤٢).

دواخستنی شۆردنی هەردوو پێ لە دەست نوێژەکەدا تا کۆتایی خۆشۆردنەکە[٦٥].

ئەو خۆشۆردنانەی کە سوننەتن (الإِغْتِسَالاتُ المُسْتَحَبَّة)

پاش مردوو شۆردنەوە[٦٦]، وە بۆ ئیحرام بەستن[٦٧]، وە پێش چوونە مەککەوە[٦٨]، وە بۆ هەردوو جەژنەکە[٦٩]،

(٦٥) لە بەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ ٦٢) .

تێبینی:

دروستە ژن و مێرد پێکەوە خۆیان بشۆن لە یەك شوێندا ، وە تەماشای یەکتریش بکەن ، لە بەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی: ((**كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرُسُولُ الله (ﷺ) مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ ، وَنَحْنُ جُنُبَانِ**)) واتە: من و پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە یەك قاپدا خۆمان دەشۆرد ، وە هەردووکمان لەش گرانیش بووین [رواه البخاری (١/٣٧٤/٢٦٣) و مسلم (١/٢٥٦/ ٣٢١) وغيرهما].

(٦٦) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خـوای لیّ رازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی: ((**مَـنْ غَـسَلَ المَيِّـتَ فَلْيَغْتَـسِلْ ، وَمَـنْ حَمَلَـهُ فَلْيَتَوَضَّـأْ**)) واتـە: هـەر كەسێك مردووی شۆردەوە ، با خۆی بشوات ، وە هەر كەسێكیش هـەڵی گـرت ، بـا دەسـت نوێژ بگرێتەوە [رواه أبوداود (٣/٥١١/٣١٦١) والترمذی (٣/٣١٨/٩٩٣) وأبـن ماجـة (١/٤٧٠/١٤٦٣) وهـو حـديث صحيح بروانه صحيح إبن ماجه (١١٩٥)].

وە ئەم فەرمانە لە(وَاجِب)ەوە لا دەدرێت بۆ سوننەت ، بە فەرموودەكەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوايان لیّ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**لَـيْسَ عَلَـيْكُمْ فَـي غُـسْلِ مَيِّتِكُمْ غُسْلٌ إِذَا غَسَلْتُمُوهُ ، فَإِنَّ مَيِّتَكُمْ لَيْسَ بِنَجِسٍ فَحَسْبُكُمْ أَنْ تَغْسِلُوا أَيْدِيْكُمْ**)) واتە: خۆ شۆردنتان لە سەر نييە لە شۆردنەوەی مردووەكتاندا ، چونكە مردووەكەتان پيس نييە ، بەستانە تەنها دەستتان بشۆن [رواه البيهقى (٣/٣٩٨) والحاكم (١/٣٨٦) وهو حديث حسن بروانـه أحكام الجنائز (٥٣)].

(٦٧) لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا (أَسْـمَاءُ بِنْـتُ عُمَـيْس) تووشی زەيسانی بوو بە(مُحَمَّدُ بنُ أَبِي بَكْر) لە لای داركەدا (عِنْدَ الـشَّجَرَة) ، جـا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمانی بە (أَبُوبَكْر) كرد كەوا ((**يَأْمُرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَتُهِلَّ**)) واتە: فەرمانی پـیّ بكات خۆی بشوات وئيحرام ببەستێت [رواه مسلم (٢/٨٦٩/١٠٩)].

(٦٨) لە بەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عُمَر) (خوايان لیّ رازی بێت) ((**أَنَّهُ كَانَ لاَ يَقْدُمُ مَكَّةَ إِلاَّ بَاتَ بِذِي طُوَى حَتَّى يُصْبِحَ وَيَغْتَسِلَ ، ثُمَّ يَدْخُلُ مَكَّةَ نَهَاراً ، وَيَذْكُرُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) أَنَّهُ فَعَلَهُ**)) واتە: كەوا نەدەچووە مەككەوە تا لە(ذِي طُوَى) ئـەو شـەوە دەمايـەوە ، پاشان كە رۆژ دەبويـەوە خـۆی دەشـۆرد و دەچـووە مەككـەوە بـە رۆژدا ، وە دەيفـەرموو: پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) وای دەكـرد [رواه البخـاری (٣/٤٣٥/١٥٧٣) مـع الفـتح ومـسلم (٢/٩١٩_ ٢٢٧_ ١٢٥٩) وهذا لفظه ، وغيرهما].

(٦٩) لە بەر ئەو (أَثَر)ەی (عَلِي) (خوای لیّ رازی بێت) كەوا پياوێك پرسياری لیّ كرد لە بارەی غوسلەوە ؟ ئەويش فەرمووی: ((**إِغْتَسِلْ كُلَّ يَوْمٍ إِنْ شِئْتَ**)) واتـە: هـەموو رۆژێك خۆت بشۆ ئەگەر ويستت لیّ بوو . [رواه البيهقي بروانه الوجيز في أصول الفقه (ل٤٧)].

وە (أَثَر)ەكەی (إِبْنُ عُمَر)(خوايان لیّ رازی بێت) ((**أَنَّهُ كَانَ يَغْتَسِلُ يَـوْمَ الفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوا إِلَى المُصَلَّى**)) واتە: كەوا غوسلی دەكرد رۆژی جەژن پێش ئـەوەی برۆيـشتايە بۆ شوينی نوێژی جەژن . [رواه الأمام مالك في الموطأ (١/١٧٧/٢) والأمام الشافعي في الأم (١/٢٦٥) وهو أثـر صحيح بروانه الأدلة الرضية (ل٣٩)].

وە پاش هاتنەوە هۆش لە بێهۆشی (٧٠) **وە بۆ دووبارە كردنەوەی (جِمَاع) كردن** (٧١)**، وە ئافرەتی (مُسْتَحَاضَة) بۆ هەموو نوێژێك** (٧٢) **، وە بۆ (دَفْن)كردنی(مُشْرِك)** (٧٣).

---

(٧٠) لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی: ڕۆژێك پێغەمبەری خوا (ﷺ) بێ هۆش كەوت ، جا – كە هاتەوە هۆشی خۆی– فەرمووی: ((**أَصَلَّى النَّاسُ** ؟)) واتە: خەڵكی نوێژیان كرد ؟ ووتمان: نەء ، چاوەڕوانی تۆ دەكەن ئەی پێغەمبەری خوا ، جا فەرمووی: ((**ضَعُوا لِيَ المَاءَ فِي المِخْضَبِ**)) واتە: ئاووم بۆ بخەنە سەر لە (مِخْضَب)ەكەدا – كە قاپی ئاو گەرم كردنە – ، (عَائِشَة) فەرمووی: ئێمەش ئاومان بۆ ئامادەكرد ، جا خۆی شۆرد ، پاشان ڕۆیشت بۆ نوێژ بچێت جارێكی تر بێ هۆش كەوتەوە ، پاشان هاتەوە هۆشی خۆی ، جا فەرمووی: ((**أَصَلَّى النَّاسُ** ؟)) واتە: ئایا خەڵكی نوێژیان كرد ؟ ، ئێمەش ووتمان: نەء ، چاوەڕوانی تۆ دەكەن ئەی پێغەمبەری خوا ، جا فەرمووی: ((**ضَعُوا لِيَ المَاءَ فِي المِخْضَبِ**)) واتە: ئاووم بۆ بخەنە سەر لە(مِخْضَب)ەكەدا ، جا دانیشت خۆی شۆرد ، پاشان ڕۆیشت بۆ نوێژ بچێت جارێكی تر بێ هۆش كەوتەوە ، پاشان هاتەوە هۆشی خۆی ، جا فەرمووی: ((**أَصَلَّى النَّاسُ** ؟)) واتە: ئایا خەڵكی نوێژیان كرد ؟ ، ئێمەش ووتمان: نەء ، چاوەڕوانی تۆ دەكەن ئەی پێغەمبەری خوا ، جا فەرمووی: ((**ضَعُوا لِيَ المَاءَ فِي المِخْضَبِ**)) واتە: ئاووم بۆ بخەنە سەر لە(مِخْضَب)ەكەدا ... [رواه البخاري (٦٨٧/١٧٢/١) ومسلم (٤١٨/٣١١/١)].

(٧١) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو رَافِع) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) شەوێك گەڕا بە سەر هەموو خێزانەكانیدا ، لە لای هەر یەكێكیان خۆی دەشۆرد ، جا (أَبُو رَافِع) ووتی: منیش ووتم ئەی پێغەمبەری خوا ، بۆ چی بۆ هەموویان یەك جار خۆت ناشۆریت ؟ ئەویش فەرمووی: ((**هَذَا أَزْكَى وَأَطْيَبُ وَأَطْهَرُ**)) واتە: ئەمەیان جوانترە وچاكترو پاكترە [(رواه ابوداود) (٢١٦/٣٧٠/١) وإبن ماجه (٥٩٠/١٩٤/١) بروانە وهو حديث حسن بروانە صحيح إبن ماجه (٤٨٠)].

(٧٢) لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ رازی بێت) كەوا (أُمُّ حَبِيْبَة) تووشی نەخۆشی ئافرەتان(إِسْتِحَاضَة)هات لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) ((**فَأَمَرَهَا بِالغُسْلِ لِكُلِّ صَلَاةٍ**)) واتە: جا فەرمانی پێ كرد كەوا بۆ هەموو نوێژێك خۆی بشوات [رواه أبوداود (٢٩٢/٤٨٣/١) بروانە وهو حديث صحيح بروانە صحيح ابی داود (٢٦٩)].

وە ئەم فەرمان(أَمْر)ە بۆ پێویست(وَاجِب) نییە بەڵكو بۆ سوننەتە ، چونكە لە ریوایەتی ئیمامی[(مُسْلِم)(١/رقم/٣٣٤)]دا (عَائِشَة) دەفەرمێ: پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی

فەرمووو: ((أُمْكُثِي قَدْرَ مَا كَانَتْ تَحْبِسُكِ حَيْضَتُكِ ، ثُمَّ إِغْتَسِلِي وَصَلِّي)) واتە: بە ئەندازەی ئەوەی تووشی حەیز دەبووی تێیدا دانیشە ، پاشان خۆت بشۆ – و نوێژ بكە – ، جا بۆ هەموو نوێژێك خۆی دەشۆرد .

وە لە لای ئیمامی[(أَبُوداوُد)(١/رقم/٢٩٨) و(إبن ماجة)(١/٢٠٤/٦٢٤) وهو صحيح بروانە صحيح إبن ماجة(٥٠٧)]دا پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە (فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْش)ی فەرمووو: ((... تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلاةٍ)) واتە: ... وە بۆ هەموو نوێژێك دەست نوێژ بگرە . كەوا بوو ئەو خۆشۆردنە (عَزِيْمَة)ە بەڵام (رُخْصَة)یش ئەوەیە بۆ هەموو نوێژێك تەنها دەست نوێژ بگرێتەوە.

(٧٣) لە بەر فەرموودەكەی ئیمامی (عَلِي) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی بە پێغەمبەرم ووت: (أَبُوطَالِب) مرد ، ئەویش فەرمووی: ((إِذْهَبْ فَوَارِهِ)) واتە: برۆ بیشارەوە (دەفنی بكە) . جا كاتێك گەڕامەوە پێی ووتم: ((إِغْتَسِلْ)) واتە: خۆت بشۆ [رواه النسائي (١/١١٠) وأبوداود (٩/٣٢/٣١٩٨) مع العون وهو حديث صحيح بروانە أحكام الجنائز (ل ١٣٤)].

مەسح كردن لە سەر خوف (٧٤) وگۆرەوی
(المَسْحُ عَلَى الخُفَّيْنِ وَالجَوْرَبَيْنِ)

دەتوانرێت لە جیاتی پێ شۆردن مەسح بكرێت لە سەر (خُوْف)و گۆرەوی یان هەرشتێكی تر جێگەی خوف بگرێتەوە(٧٥)، ئەگەر بە دەست نوێژەوە لە پێ كرا بێت(٧٦)

(٧٤) (خُوْف): لە شێوەی گۆرەوی(جَوْرَب)یە لە پێست دروست دەكرێت .

(٧٥) ئیمامی (النَّوَوِي) (رەحمەتی خوای لێ بێت) لە [شرح (صحيح مسلم)دا (٣/١٦٤)] دەفەرمێ: ئەو زانایانەی كە(أَهْل)ی(إِجْمَاع)ن هەموویان یەكڕان لە سەر ئەوەی كە دروستە مەسح لە سەر (خُوْف) بكرێت ، لە كاتی (سَفَر) و (حَضَر) دا ، ئیتر لە بەر پێویستی بێت یان نەء ، هەتا بۆ ئافرەتێكیش كە لەماڵی خۆیدا بێت ، یان بۆ كەسێك نەخۆش بێت لە سەر جێگا كەوتبێت ، هەر دروستە مەسح بكەن ، تەنها (شِيْعَة) و (خَوَارِج) نەبێت كە نكۆڵیان لێ كردوە ، ئەوانیش گوێ بە جیاوازی(خِلاف)یان نادرێت ، (حَسَنُ البَصْرِي) (رەحمەتی خوای لێ بێت) فەموویەتی: هەفتا(٧٠) كەس لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆیان گێڕاومەتەوە كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەسحی لە سەر (خُوْف) كردوە .

وە باشترین بەڵگەش فەرموودەكەی (جَرِيْر)ە (خوای لێ رازی بێت) كە(هَمَّامُ بنُ الحَارِث) دەفەرمێ: ((رَأَيْتُ جَرِيْرُ بنُ عَبْدِ اللهِ بَالَ ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ ثُمَّ قَامَ

فَصَلَّى ، فَسُئِلَ ، فَقَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) صَنَعَ مِثْلَ هَذَا)) واتە: بینیم (جَرِيرُ بنُ عَبْدِاللهِ) میزی کرد ، پاشان دەست نوێژی گرت ومەسحی لە سەر هەردوو(خُف)ە کەی کرد ، پاشان هەستا نوێژی کرد ، جا پرسیاری لێ کرا ، ئەویش فەرمووی : بینیم پێغەمبەری خوا (ﷺ) وای کرد [رواه مسلم (٢٧٢/٢٢٧/١) والترمذي (٩٣/٦٣/١)] ، چونکە (جَرِيْر) پاش دابەزینی سورەتی (المائدة) موسوڵمان بوو ، کە لەو سورەتەدا ئایەتی دەست نوێژی دابەزی ، کە تێیدا فەرمان بە پێ شۆردن کرا ، کەوا بوو ئەو ئایەتە مەسح کردنی سەر (خُوْف) و گۆرەوی (نَسْخ) نەکردۆتەوە .

وە بۆ مەسح کردن لە سەر گۆرەوی و نەعل فەرموودەمان زۆر هەیە ، دەتوانی تەماشای نامیلکەیەی (تَمَامُ النُّصْحِ فِي أَحْكَامُ المَسْحِ)ی (مُحَمَّد نَاصِر الدِّيْنِ الأَلْبَانِي)بکەی کە بە جوانی باسی مەسح کردن دەکات ، وە هەموو فەرمودەکان لەو بارەوە دێنێتەوە ، وە یەکێك لەو فەرموودانە فەرموودەکەی (المُغيْرَةُ بنُ شُعْبَه) یە (خوای لێ رازی بێت) ((**أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ (ﷺ) تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الجَوْرَبَيْنِ وَالنَّعْلَيْنِ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەست نوێژی گرت و مەسحی لە سەر گۆرەوی و نەعلەکانی کرد [رواه أبوداود (١٥٩/٢٦٩/١) والترمذي (٩٩/٦٧/١) وإبن ماجه (٥٥٩/١٨٥/١) وهوحديث صحيح بروانه الإرواء(١٠١) وصحيح أبي داود(١٤٧)].

(٧٦) لە بەر فەرموودەکەی (مُغَيْرَةُ بنُ شُعْبَة) (خوای لێ رازی بێت) کەوا فەرمووی: شەوێك لە سەفەرێکدا لە گەڵ پێغەمبەری خوا دا بووم (ﷺ) جا پێی ووتم: ((**أَمَعَكَ مَاءٌ ؟**)) واتە: ئایا ئاووت پێیە ؟ ووتم: بەڵێ . جا دابەزی لە ووشترەکەی _ بۆ دەست بە ئاو گەیاندن _ وە ڕێی کرد تا لە بەر چاو دیار نەما لە تاریکایی شەودا ، پاشان هاتەوە جا لە کوونەکە ئاووم کردە سەر دەستیدا ، جا ڕوومەتی شۆرد و (جُبَّە)یەکی(صُوْف)ی

بۆ ماوەی شەو و ڕۆژێك بۆ کەسێك لە ماڵدا بێت ، وە سێ شەو و سێ ڕۆژیش بۆ کەسێك لە سەفەردا بێت [٧٧]**، وە ماوەکەی لەو کاتەوە دەست پێ دەکات کە یەکەم جار مەسحی لە سەر دەکات تا وەکو شکانی دوایین دەست نوێژی کە پێش تەواو بوونی کاتەکە گرتبووبێتی** [٧٨]**، وە تەنها مەسحی بان پێی دەکات** [٧٩]**، وە بەتاڵیش دەبێتەوە بە تەواو بوونی ماوەی دیاری کراو ، وە بە لەش گرانی** [٨٠] **وە بە داکەندنی ئەو شتەی مەسحەکەی لە سەر کراوە**[٨١]**.**

لە بەردا بوو ، نەیتوانی لە قۆڵەکانێوە دەستی دەر بکات ، تا لە ژێر (جُبَّە)کەوە هەردوو دەستی دەرکرد ، جا هەردوو باڵی پێ شۆرد و مەسحی سەری کرد ، پاشان داچەمیم بۆ

ئەوەی (خُوْف)ەكانی داكەنم ، فەرمووی: ((**دَعْهُمَا ، فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ**)) واتـە: وازی لێ بێنە چونكە من هەردووكیم بە دەست نوێژە(طَهارة)ەوە لە پێ كردوە ، جا مەسحی لە سەر كرد . [رواه البخاري (١/٣٠٩/٢٠٦) ومسلم (١/٢٣/٢٧٤)].

(٧٧) لە بەر فەرموودەكـەی (عَلـي) (خـوای لێ رازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((**جَعَلَ رَسُولُ الله (ﷺ) ثَلاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِهِنَّ لِلمُسَافِرِ وَيَوْماً وَلَيْلَةً لِلمُقِيْمِ**)) واتـە: پێغەمبـەری خوا (ﷺ) سێ شەو و سێ ڕۆژی دانا بۆ یەكێك لە سەرفەر دا بێت ، وە شەو و ڕۆژێكیش بـۆ یەكێك لە ماڵدا بێت [رواه مسلم (١/٢٣٢/٢٧٦) والنسائي (١/٨٤)].

(٧٨) بڕوانە نامیلكەی (فَتَاوَى فِي المَسْحَ الخُفَّيْنِ)ی (مُحَمَّد بنُ صَالِحِ العثَيْمِيْن).

(٧٩) لە بەر فەرموودەكەی (عَلي) (خـوای لێ رازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((**لَوْ كَانَ الدِّيْنُ بِالرَّأْيِ لَكَانَ أَسْفَلُ الخُفِّ أَوْلَى بِالمَسْحِ مِنْ أَعْلاهُ ، لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولُ الله (ﷺ) يَمْسَحُ عَلَى ظَاهِرِ خُفَيْهِ**)) واتە: ئەگـەر ئـایین بـە (رَأْي) بوایـە ، ئـەوە دەبوایـە مەسـحی ژێری (خُوْف) پێشتر بوایە تا بـانی (خُـوْف) ، بـەڵام پێغەمبـەرم بینـی (ﷺ) مەسـحی بـانی خوفەكانی كرد [رواه ابو داود (١/٢٧٨/١٦٢) وهو حديث صحيح بروانە الإرواء (١٠٣)].

(٨٠) چونكە مەسح ماوەیەكی بۆ دیـاری كـراوە نابێـت لـەو ماوەیـە تێپـەڕ بكـات ، وە لەش گرانیش بەتاڵی دەكاتەوە ، لە بەر فەرموودەكەی (صَفْوَانُ بـنُ عَـسَّال) (خـوای لێ رازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((**كَانَ رَسُولُ الله(ﷺ) يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا سَفَرَاً أَلَّا نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيْهِنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ ، لَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَنَوْمٍ**)) واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فـەرمانی پـێ دەكـردین ئەگـەر لـە سـەرفەردا ببوایـەین ، كـەوا سێشـەو و سـێ ڕۆژ (خُوْف)ەكانمان لە پێ دانەكەنین ، مەگەر بۆ لەش گرانی ، نەك بۆ میز و پیسی و خـەو [رواه الترمذي (١/٦٥/٩٦) والنسائي (١/٨٤)وهو حديث حسن بروانە الإرواء (١٠٤)].

(٨١) چونكە ئەگەر لە پێی داكەند ، پاشان كردێوە پێی ئەوە بـە (طَـاهِر)ی لـە پێـی نەكردوە .

تێبینی:

ئەگەر كاتی مەسح كردنەكە تەواو بوو یان (خُوْف)ەكانی داكەند ، ئەوە ئـیتر دروسـت نییە مەسحی تری لە سەر بكرێت – ئەگەر دەسـت نوێـژی شـكا – مەگـەر دەسـت نوێـژێكی تازە بگرێتەوە ، لە گەڵ شۆردنی هەردوو پێیدا ، بەڵام ئەگەر دەست نوێژی بوو كاتێـك كـە (خُوْف)ەكەی داكەنـد ، یـان كاتەكـەی كۆتـایی پـێ هـات ، ئـەوە دەسـت نوێژەكـەی بـەتاڵ نابێتـەوە ، تـا ئـەو دەسـت نوێـژەی دەشـكێت ، وە دەتوانێـت تـا ئـەو دەسـت نوێژەیـشی دەشكێت هەر نوێژی پێوە بكات . بڕوانە [الوجيز من فقه السنة والكتاب العزيز (ل٤٣)].

تەیەمموم (التَّيَمُّم)

کەی تە یمموم دروستە ؟

ئەوەی بە دەست نوێـژ وخۆشـۆردن حـەلاڵ دەبێـت ، بـە تەیـەمموميش بـۆی حەلاڵ دەبێت (٨٢)

(٨٢) تەیەمموم جێگەی دەست نوێژ دەگرێتەوە بۆ کەسێك لەش گران نەبێت ، لە بەر فەرموودەکەی (عَائـِشَة) (خـوای لێ رازی بێـت) کـەوا فـەرمووی: ((خَرَجْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ (ﷺ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالبَيْدَاءِ – أَوْ بِذَاتِ الجَيْشِ – إِنْقَطَعَ عِقْدٌ لِيْ ، فَأَقَامَ رَسُوْلُ اللهِ (ﷺ) عَلَى إِلْتِمَاسِهِ ، وَأَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ ، وَلَيْسُوْا عَلَى مَاءٍ ، فَأَتَى النَّاس إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيْقِ فَقَالُوا: أَلاَ تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ ؟ أَقَامَتْ بِرَسُوْلِ اللهِ (ﷺ) وَالنَّاسِ ، وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُوْلُ اللهِ (ﷺ) وَاضِعُ رَأْسَهُ عَلَى فَخْذِي قَدْ نَامَ ، فَقَالَ: حَبَسْتِ رَسُوْلَ اللهِ (ﷺ) وَالنَّاسَ ، وَلَيْسُوْا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَعَاتَبَنِي أَبُوْ بَكْرٍ ، وَقَالَ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَقُوْلَ ، وَجَعَلَ يَطْعَنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي ، فَلاَ يَمْنَعُنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلاَّ مَكَانُ رَسُوْلِ اللهِ (ﷺ) عَلَى فَخْذِي ، فَقَامَ رَسُوْلُ اللهِ (ﷺ) حِيْنَ أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ ، فَأَنْزَلَ اللهُ آيَةَ التَّيَمُّم ، ﴿ .. فَتَيَمَّمُوا .. ﴾ فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ الحُضَيْرِ: مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ . قَالَتْ: فَبَعَثْنَا البَعِيْرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ ، فَأَصَبْنَا العِقْدَ تَحْتَهُ)) واتـە: لـە گەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) دەرچووم لە هەندێك لـە سـەفەرکانیدا تـا گەیـشتینە بیابـان _ یان (ذَاتُ الجَيْش) _ ملوانکەکم برِا و وون بوو ، جا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لەوێـدا مایـەوە بۆ ئـەوەی بیدۆزێتـەوە ، وە خـەڵکیش مانـەوە لـە گەڵیـدا ، لـە سـەر ئـاویش نـەبوون ، جـا

خەڵکی ڕۆیشتن بۆ لای (أَبُوبَكْر الصِّدِّيْق) ووتیـان: چـاووت لێیـە (عَائـشَة) چـی کـرد ؟ بـووە هۆی مانەوەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وخەڵکیش ، نـە لـە سـەر ئاویـشن ، وە نـە ئاویـشیان پێیە ، جا (أَبُوبَكْر) هات و پێغەمبەری خوایش (ﷺ) سـەری خـستبووە سـەر ڕانم و خـەوتو بوو ، جا ووتی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) و خەڵکیتیش گیردا ، وە نە لـە سـەر ئـاوون ، وە نـە ئاویشیان پێیە ، (عَائشَة) فەرمووی: جا (أَبُوبَكْر) زۆر سەرزەنشتی کردم ، وە ئـەوەی خـوا ویستی لە سەر بێت پێی ووتم ، وە بە دەستی لـە قەبرغـە(خَاصـرَة)ی دەدام ، هـیچ وای لێ نەدەکردم نەجووڵێمەوە تەنها شوێنی پێغەمبەری خوا نەبێت (ﷺ) کە سەری لـە سـەر ڕانم دانابوو ، جا کە بەیانی بوویەوە پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەستا بە بێ ئاو ، جا خـوای گـەورە ئایـەتی تەیـەمومی دابەزانـد ، جـا هـەموویان تەیـەمومیان کـرد ، وە (أُسَـيْدُ بـنُ حُـضَيْر) دەیووت : ئەمە یەکەم بەرەکەتی ئێوە نییـە ئـەی کـەس وکـاری (آلَ أَبـي بَكْـر) ، (عَائـشَة) ووتی: کاتێك ئەو ووشترەمان هەڵساند کە من بە سەرێوە بـووم ، ملوانکەکـەمان لـە ژێریـدا دۆزیەوە [رواه البخاري (١/٤٣١/٣٣٤) ومسلم (١/٢٧٩/٣٦٧)].

وە هەروەها جێگەی خۆشـۆردن دەگرێتـەوە بـۆ کەسـێك لەشـی گـران بێـت ، لـە بـەر فەرموودەکـەی (عُمْـرَانُ بـنُ حُـصَيْنِ الخُزَاعـي) (خـوای لێ رازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) بینی پیاوێك دووری گرتـووە ونوێـژی لـە گـەڵ خەڵکیـدا نـەکرد ، جـا پێی فەرموو: ((**مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّي** ؟)) واتە: ئەی فلان کەس ، چی وای پێ کردیت کەوا لە گەڵ خەڵکیـدا نوێـژ نەکـەیت ؟ ئـەویش ووتـی: تووشـی لـەش گرانـی بـووم و ئـاو نییـە . پێغەمبەری خوایش فەرمووی: ((**عَلَيْكَ بِالصَّعِيْدِ فَإِنَّهُ يَكْفِيْكَ**)) واتە: تەیەمموم بـە سـەر زەوی بکـە ، چـونکە ئـەوەت بەسـە . واتـە: جێگـەی ئـاووت بـۆ دەگرێتـەوە [رواه البخاري (٤/٤٧٧/٣٤٤) ومسلم (١/٤٧٤/٦٨٢)].

بـۆ کەسـێك ئـاوی دەسـت نەکـەوێت (٨٣) **، یـان ترسـی ئـەوەی هـەبێت بـە بـە کارهێنانی ئاو زیانی لێ بکەوێت** (٨٤)**.**

(٨٣) لە بەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (المائدة: ٦) ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًـا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ..﴾ واتە: وە ئەگەر نەخۆش بوون یان لە سەفەردا بوون یان لە سەر ئاوەوە هاتنەوە یان جـووت بـوون لـە گـەڵ

ئافرەتاندا و ئاووتـان دەسـت نەكـەوت – دەسـت نوێـژ بگـرن یـان خۆتـان بـشۆرن – ئـەوە تەیەمموم بكەن بە سەر زەویەكی پاك و مەسحی ڕوومەت و هەردوو دەستانی پێ بكەن وە لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَةَ) و (عُمْرَان) بڕوانە (پ ٨٢).

(٨٤) ترسی زیان لێ كەوتن ئەوەیە ترسی هەبێت نەخۆش بكەوێت ، یان نەخۆشـێكەی زیاتر بكات ، یان ترسی كوشتنی هـەبێت ... لـە بـەر ئایەتەكـەی پێـشوو ، وە لـە بـەر ئـەو فەرموودانەیشی كە لەو بارەوە هاتوون ، وەك فەرموودەكەی (عَمْرُو بنُ العَاص) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ڕەوانـەی كـرد بـۆ(غَـزْوَةَ)ی (ذَاتُ الـسَّلاسِل) ، جـا فەرمووی: لە شەوێكی زۆر سارد دا لەشم گران بوو ، جا ترسام كەوا ئەگەر خۆم بـشۆم تیـا بچم ، بۆیە تەیەممومم كرد ، پاشان نوێژی بەیانیم بە هاوەڵەكانم كرد ، جا كاتێك گەڕاینەوە ، بۆ پێغەمبەربان گێڕایەوە ، جا ئەویش فەرمووی ((**يَا عَمْرُو ، صَلَّيْتَ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُنُب** ؟)) واتە: ئەی (عَمْرُو) بە لەش گرانیەوە نوێژت بە هاوەڵەكانت كرد ؟ منـیش ووتم: ئەو فەموودەیەی خوای گەورەم یاد كەتەوە كە دەفەرمێ: ﴿ **وَلَاتَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمَاً**﴾ واتە: خۆتان مەكوژن بە ڕاستی خوای گـەورە زۆر بـە بەزەیی‌یـە بەرانبـەر بـە ئێوە . جا بۆیە تەیەممومم كرد ، پاشان نوێژم كرد ، جـا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) پێكـەنی وهیچی نەفەرموو [رواه أبو داود (١/٥٣٠/٣٣٠) وأحمد (١٦/١٩١/٢) وغيرهما وهو حديث صحيح بروانـه صـحيح ابى داود (٣٢٣)].

وە لە بەر فەرموودەكەی (جَابِر)یش (خوای لێ ڕازی بێت) كـەوا فـەرمووی: دەرچـووین بۆ سەفەرێك جا پیاوێكمان بەردێك دای لە سەری ، سەری شكاند ، پاشان لەشی گران بوو ، جا پرسیاری لە هاوەڵەكانی كرد ووتی: ئایە هیچ ڕوخسەتێك دەبینن بۆ من كـەوا تەیـەمموم بكەم ؟ ئەوانیش ووتیان : هیچ ڕوخسەتێك نابینین تا تۆ توانات لـە سـەر ئـاو هـەبێت ، جـا ئـەویش خـۆی شـۆرد ومـرد ، كاتێـك كـە گەڕانـەوە بـۆ لای پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هـەواڵی ئەوەیان پێ ڕاگەیاند ، ئەویش فەرمووی: ((**قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللهُ أَلاَ سَأَلُوا إِذَا لَمْ يَعْلَمُوا ، فَإِنَّمَا شِفَاءُ العَيِّ السُّؤَالُ إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيْهِ أَنْ يَتَيَمَّم**)) واتە: كوشتیان ، خوا بیانكوژێـت ، ئایە بۆ پرسیاریان نەكرد ،

پایەكانی تەیەمموم (أَرْكَانُ التَّيَمُّم)

نیـەت [٨٥] وهـەردوو دەسـت دان بـە سـەر زەویـەكی پاكـدا ومەسـح كردنـی ڕوومـەت وهـەردوو دەسـت [٨٦]، وە پێویـست(وَاجِب)ە بە نـاوی خـواوە دەسـت پـێ بكرێت هەر وەكو دەست نوێژ [٨٧]

سوننەتەكانی تەیەمموم

پێش خستنی دەستی ڕاست لە مەسح كردندا [٨٨] ، وە فوو كردن بە هـەردوو لەپدا پێش مەسح كردنی ڕوومەت [٨٩]

كاتێك كە نەیانزانی ، چونكە شیفای هەموو نەخۆشیەك پرسیار كردنـە ، تـەنها بەسـی بـوو تەیەمموم بكات [رواه أبو داود (٣٣٦/٢٣٩/١) وله زيادة ولكن الحديث الى حيث ذكرنا حسن بشواهده بڕوانە تمام المنة للألبانی (ل ١٣١–١٣٥) وصحيح ابی داود (٣٢٦)].

(٨٥) لە بەر فەرموودەكەی (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) (خوای لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ ٣١).

(٨٦) لە بەر فەموودەی خوای گەورە كە لـە سـورەتی (المائدة: ٦) ﴿..فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيْدَاً طَيِّبَاً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيْكُمْ مِنْهُ﴾ بڕوانە (پ ٨٣) .

وە لە بەر فەرموودەكەی (عَمَّارُ بنُ يَاسِر) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا فـەرمووی: ((أَجْنَبْتُ فَلَمْ أُصِبِ مَاءً ، فَتَمَعَّكْتُ فِي الصَّعِيْدِ وَصَلَّيْتُ ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيْكَ هَكَذَا . وَضَرَبَ النَّبِيُّ (ﷺ) بِكَفَّيْهِ الأَرْضَ وَنَفَخَ فِيْهِمَا ، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ)) واتە: لەشم گران بوو وئاووم دەسـت نەكـەوت ، جـا خـۆمم لـە ناوی خۆڵدا بلكاندەوە – تلاندەوە – ونوێژم كرد ، جا ئەمەم گێڕایەوە بۆ پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ، ئەویش فەرمووی : تەنها ئەوەت بەس بوو كەوا بكەیت ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەردوو ناو دەستی – لەپی – بەزەویدا دا و فووی پێدا كـرد ، پاشـان مەسـحی ڕوومـەت و هەردوو دەستی پێ كرد [رواه البخاری (٣٤٧/٤٥٥/١) ومسلم (٣٨٦/٢٨٠/١) وغيرهما].

تێبینی:

بنەڕەت(أَصْل) لە تەیەمموم كردندا ئەوەیە كە لـە جێگـەی دەسـت نوێـژە ، جـا هـەر شتێك بە دەست نوێژ حەڵاڵ ببێت ئەوە بە تەیەممومیش حەڵاڵ دەبێت ، وە دروسـتە پـێش هاتنی كاتی نوێش بكرێت ، هەر وەكو دەست نوێژ هیچ جیاوازیەك لە نێوانیان دا نییە ، وە هەروەها دروستیشە بە یەك تەیەمموم چەند نوێژێك بكرێت ، ئیتر فەرز بێت یان سوننەت.

(٨٧) چونکە تەیەممومم لە جێگەی دەست نوێژ دایە ، کەوا بوو چۆن (بِسْمِ اللهِ)ی کردن بۆ دەست نوێژ پێویست(وَاجِب)ە ، هەروەها بۆ تەیەممومم کردنیش پێویست(وَاجِب)ە ، بڕوانە (پ٣٤) .

(٨٨) لە بەر فەرمودەکەی (عَائِشَةَ) (خوای لێ ڕەزای بێت) بڕوانە(پ٤٢) ، چونکە تەیەمموومیش هەر (طَهُور)ە .

(٨٩) لە بەر فەرمودەکەی (عَمَّارُ بنُ يَاسِر) (خوای لێ ڕەزای بێت) ، بڕوانە(پ٨٦) .

ئەوانەی تەیەممومم بەتاڵ دەکەنەوە
(مُبْطِلاتُ التَّيَمُّم)

ئەوانەی دەست نوێژ بەتاڵ دەکەنەوە تەیەمموومیش بەتاڵ دەکاتەوە ، وە نەمانی هۆکانی تەیەممومم کردنیش[٩٠] .

(٩٠) چونکە تەیەممومم لە جێگەی دەست نوێژە ، بۆیە هەر شتێك دەست نوێژ بەتاڵ بکاتەوە ، تەیەمموومیش بەتاڵ دەکاتەوە . وە هەروەها هەر کاتێکیش ئەو هۆیانە نەما کە بە هۆیەوە تەیەممومم حەڵاڵ بووە ئەوە تەیەمموومەکە بەتاڵ دەبێتەوە .

حەیز و زەیسانی
(الحَيْضُ وَالنِّفَاس)

لە شوێنی منداڵ بوونی ئافرەتەوە سێ جۆر خوێن دەردەچێت ، خوێنی حەیز[٩١] ، و خوێنی زەیسانی(پاش منداڵ بوون)[٩٢] ، و خوێنی نەخۆشی ئافرەتان(الإسْتِحَاضَة)[٩٣] .

---

(٩١) ئەو خوێنەیە کە بە بێ هیچ نەخۆشی و هۆیەکی تر لە منداڵدانی ئافرەتی پێگەیشتوو(بَالِغ)ەوە دەردەچێت .

وە ئەم خوێنە بەردەوام دەبێت تا تەمەنی بێ ئومێدی ئافرەت لەمنداڵ بوون(سِنُّ اليَأْس) ، وە خوێنەکەشی لە پێشدا ڕەش و گەرمە و منداڵ دانی پێ دەقرچێت ، لای کەمی ماوەی بەردەوام بوونی لە شەرعدا دیاری نەکراوە ، هەروەها لای زۆریشی هەر دیاری نەکراوە ، بەڵام زۆربەی ئافرەتان شەش ڕۆژ یان حەوت ڕۆژ تووشیان دەبێت ، لە بەر فەرمودەکەی (حِمْنَـةُ بِنْتُ جَحْش)(خوای لێ ڕەزای بێت) کەوا پێغەمبەری خوا

(ﷺ)پێی فەرموو ((**إنَّمَا هَذه رَكْضَةٌ منْ رَكَضَات الشَّيْطَانِ ، فَتَحيْضي ستَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةً في علْمِ الله ، ثُمَّ اغْتَسلي ، حَتَّى إذَا رَأَيْت أَنَّك قَدْ طَهرْت وَاسْتَنْقَيْت ، فَصَلِّى أَرْبَعاً وَعشْرِيْنَ لَيْلَةً أَوْ ثَلاثاً وَعشْرِيْنَ وَأَيَّامهنَّ ، وَصُومي ، فَإنَّ ذَلكَ يُجْزِيْك ، وكَذَلك فَافْعَلي في كُلِّ شَهْرٍ ، كَمَا تَحيْضُ النِّسَاءُ وكَمَا يَطْهُرْنَ لميْقَات حَيْضهنَّ وَطُهْرِهنَّ** ..)) واتە: ئەمە پاڵێكە لە پاڵەكانی شەیتان ، جا شەش ڕۆژ تا حەوت ڕۆژ بە حەیز دەژمێریت لە زانستی خوا دا ، پاشان خۆت بشۆ ، تا ئەگەر بینیت كەوا پاك وتەمیز بویتەوە ، ئەوە بیست وچوار شەو یان بیست وسێ شەو بە ڕۆژەكانیەوە نوێژ بكە و ڕۆژوو بگرە ، ئەوە ئیتر لە سەرت دەكەوێت ، وە هەروەها بەم شێوەیە بكە لە هەموو مانگێكدا ، وەكو ئافرەتان چۆن تووشی حەیز دەبن ، وە چی كاتیش پاك دەبنەوە ، بە كاتی حەیز و پاكێتی ئەوان .[رواه ابو داود(١/٤٧٥/٢٨٤) والترمذي(١/٨٣/١٢٨) إبن ماجة(١/٢٠٥/٦٢٧) بمعناه وهو حسن بروانه الإوراء (٢٠٥)].

(٩٢) خوێنی زەیسانی خوێنی پاش منداڵ بوونە ، ئەم خوێنەش لای كەمی ماوەكەی دیاری نەكراوە ، ئافرەتی وا هەیە تەنها لە كاتی منداڵ بوونەكەدا خوێنی لێ دێت ، بەڵام لای زۆری ماوەكەی لە چل(٤٠) ڕۆژ زیاتر تێپەڕ ناكات ، جا ئەگەر لەوە زیاتر ئافرەت خوێنی لێ هات ئەوە بە نەخۆشی (الإسْتحَاضَة) دەژمێرێت ، لە بەر فەرمودەكەی (أُمِّ سَلَمَة) (خوای لێ ڕەزای بێت) كەوا فەرمووی : ((**كَانَت النُّفَسَاءُ تَجْلسُ عَلَى عَهْد رَسُولِ الله** (ﷺ) **أَرْبَعيْنَ يَوْماً**)) واتە: ئەو ئافرەتەی لە زەیسانیدا بوایە لە سەردەمی پێغەبەری خوادا (ﷺ) چل ڕۆژ دادەنیشت [رواه ابو داود (١/ ٣٠٧/٥٠١) والترمذى (١٣٩/٩٢/١) وابن ماجة (١/٢١٣/٦٤٨) وهو حديث حسن صحيح بروانه صحيح ابن ماجة (٥٣٠)].

(٩٣) ئەو خوێنەیە كەوا لە كاتێكی تردا جگە لە حەیز و زەیسانی بە هۆی نەخۆشییەوە توشی ئافرەت دەبێت ، یان جاری واهەیە بە دەمی حەیز و زەیسانی یەوە توشی دەبێت ، جا ئەگەر بە دەمی حەیزەوە نەبوو ئەوە دیارە ، بەڵام ئەگەر بە دەمی حەیزەوە بوو ئەوە **سێ حاڵەتی هەیە** :-

....

یەكەم : ئەوەیە ماوەی حەیزەكە لای ئافرەتەكە زانراو بێت پێش ئەوەی توشی نەخۆشی (إسْتحَاضَة) ببێت ، لەم حاڵەتەدا ، ئەو ماوە زانراوە بە ماوەی حەیز بۆی دادەنرێت ، وە جگە لەوەیش بە نەخۆشی دەژمێرێت ، لە بەر فەرمودەكەی (أُمِّ سَلَمَة) (خوای لێ ڕەزای بێت) كەوا پرسیاری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) كرد لە بارەی ئافرەتێكەوە ،

خوێنێكی زۆر لە گیانی دێت ، ئەویش فەرمووی: ((**لِتَنْظُرْ عِدَّةَ اللَّيَالِي وَالأَيَّامِ الَّتِي كَانَتْ تَحِيْضُهُنَّ مِنَ الشَّهْرِ قَبْلَ أَنْ يُصِيْبَهَا الَّذِي أَصَابَهَا فَلْتَتْرُكِ الصَّلاَةَ قَدْرَ ذَلِكَ مِنَ الشَّهْرِ ، فَإِذَا خَلَّفَتْ ذَلِكَ فَلْتَغْتَسِلْ ، ثُمَّ لِتَسْتَثْفِرْ بِثَوْبٍ ، ثُمَّ لِتُصَلِّ**)) واتە: با تەماشا بكات ، بەماوەی ئەو شەو و ڕۆژانەی كەلە پێش دا تێیدا تووشی حەیز دەهات لەمانگێك دا ،پێش ئەوەی تووشی ئەوە ببێت كە تووشی بوو ، جا – لەوماوەیەدا – واز لە نوێژ بێنێت ، جا ئەگەر ئەوە نەما باخۆی بشوات و خۆی باش پاك بكاتەوە پاشان نوێژ بكات [رواه أبو داود(١/رقم/٢٧٤) إبن ماجة(١/رقم/٦٢٣) بمعناه و بقية الخمسة الا الترمذي وهو حديث صحيح بروانه صحيح أبي داود(٢٦٤–٢٦٨) وصحيح إبن ماجة(٥٠٦)] .

وەلەبەر فەرمودەكەی (أُمُّ حَبِيْبَةَ بِنْتُ جَحْش) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا پێی فەرموو ((**أمْكُثِي قَدْرَ مَا كَانَتْ تَحْبِسُكِ حَيْضَتُكِ ، ثُمَّ إغْتَسِلِي وَصَلِّي**)) واتە: بمێنەوە بە ئەندازەی ئەوە كە لە كاتی حەیز دا دەمایتەوە ، پاشان خۆت بشۆ و نوێژ بكە [رواه مسلم (١/٢٦٤/٣٣٤)].

دووەم : ئەوەیە كە بەردەوام خوێنی لێ بێت وە لە پێشیشدا ڕۆژانێكی زانراوی نەبووە ، یان لە یادی نەماوە ، وە یان هەر بە نەخۆشیەوە (بَالِغ) بووە ، وە خوێنی حەیزو نەخۆشی جیا ناكاتەوە لە یەك ، لەم حاڵەتەدا حەیزەكەی شەش ڕۆژ یان حەوت ڕۆژی بۆ دادەنرێت لە مانگەكەدا وەكو عادەتی زۆر بەی ئافرەتانە ، وە ڕۆژانی تریشی هەموو بە نەخۆشی بۆ دادەنرێت ، لە بەر فەرموودەكەی (حِمْنَةُ بِنْتُ جَحْش) (خوای لێ رازی بێت) كەوا فەرمووی: تووشی نەخۆشی (إسْتِحَاضَة) هاتم زۆر بە توندی ، جا چووم بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) پرسیاری لێ بكەم وئاگاداری بكەمەوە ، جا لە ماڵی (زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْش)ی خوشكمدا بینیمەوە و پێم ووت : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) من تووشی نەخۆشیەكی زۆر توند بووم ، جا تۆ چی دەفەرموویت ، وە قەدەغەیشی كردووم لە نوێژ كردن و ڕۆژوو گرتن ؟ جا ئەوەیش فەرمووی : ((**أَنْعَتُ لَكِ الكُرْسُفَ ، فَإِنَّهُ يُذْهِبُ الدَّمَ**)) واتە: پارچە پەموویەك هەڵبگرە ، ئەوە خوێنەكە نایەڵێت ، ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا زۆر لەوە زۆرترە ، ئەویش فەرمووی : ((**فَاتَّخِذِي ثَوْبَاً**)) واتە: جا هەڵیبەسە ، ووتم : ئەو ڕێ دەكات ڕێ ، جا فەرمووی: ((**سَآمُرُكِ بِأَمْرَيْنِ أَيُّهُمَا فَعَلْتِ أَجْزَى عَنْكِ مِنَ الآخَرِ ، فَإِنْ قَوِيْتِ عَلَيْهِمَا فَأَنْتِ أَعْلَمُ قَالَ لَهَا: إِنَّمَا هَذِهِ رَكْضَةٌ مِنْ رَكَضَاتِ الشَّيْطَانِ ، فَتَحَيَّضِي سِتَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةَ**

أَيَّـام فـي علـم الله تَعَـالَى ذكْرُهُ ، ثُـمَّ إِغْتَـسلي ، حَتَّـى إِذَا رَأَيْـت أَنَّـك قَـدْ طَهُـرْت وَاسْتَنْقَأْت فَصَلِّي ثَلاثاً وَعشْرِيْنَ لَيْلَةً أَوْ أَرْبَعاً وَعشْرِيْنَ لَيْلَـةً وَأَيَّامهَا وَصُـوْمي فَإِنَّ ذَلكَ يُجْزِئُك ، وَكَذَلكَ فَافْعَلي كُلَّ شَهْرٍ كَمَا يَحضْنَ [تَحيْض]النِّسَاءُ وَكَمَا يَطْهُرْنَ ميْقَاتَ حَيْضهِنَّ وَطُهْرهِنَّ ، فَإِنْ قَوَيْت عَلَى أَن تُؤَخِّرِي الظُّهْرَ وَتُعَجِّلي العَصْرَ فَتَغْتَسل [فَتَغْسليْنَ] وَتَجْمَعيْنَ بَيْنَ الصَّلاتَيْنِ الظُّهْرَ وَالعَصْرَ وَتُؤَخِّرِيْنَ المَغْـربَ وَتُعَجِّلـيْنَ العـشَاءَ ثُـمَّ تَغْتَـسليْنَ وَتَجْمَعـيْنَ بَـيْنَ الـصَّلاتَيْنِ فَـافْعَلي وَتَغْسليْنَ مَعَ الفَجْرِ فَافْعَلي وَصُومي إِنْ قَدرْت عَلَى ذَلكَ . قَالَ رَسُولُ الله (ﷺ): وَهَذَا أَعْجَبُ الأَمْرَيْنِ إِلَيَّ)) واتـە:فـەرمانت پـێ دەكـەم بـە دوو شـت ، هـەر كاميـان بكەيت ، ئەوە ئەوی ترت لە سەر دەكەوێت ، جا ئەگەر توانای هەردووكيانت بوو ئەوە خۆت دەزانيت جا پێی فەرمووم : ئەمە پاڵێكە لە پاڵەكانی شەيتان ، جـا شـەش ڕۆژ تا حەوت ڕۆژ بە حەيز دەژمێريت لە زانستی خـوا دا ، پاشـان خـۆت بـشۆ ، تـا ئەگـەر بينيت كەوا پاك وتەميز بويتەوە ، ئەوە بيست وچوار شەو يان بيـست وسـێ شـەو بـە ڕۆژەكانيەوە نوێژ بكە و ڕۆژوو بگرە ،

ئەوەی لەكاتی حەيزو زەيسانیدا حەرامە

(مَايَحْرُمُ بِالحَيْضِ وَالنِّفَاس)

نوێژ كردن و ڕۆژوو گرتن [٩٤]

ئەوە ئيتر لە سەرت دەكەوێت ، وە هەروەها بەم شـێوەيە بكـە لـە هـەموو مانگێكـدا ، وەكو ئافرەتان چۆن تووشی حەيز دەبن ، وە چـی كـاتيش پـاك دەبنـەوە ، بـە كـاتی حەيز و پاكێتی ئەوان ، وە ئەگەر هێز وتوانات هەبێت لە سـەر ئـەوەی نوێـژی نيـوەڕۆ دوا بخەيت ونوێژی عەسريش پێش بخەيت وخـۆت بـشۆيت ، پاشـان نوێـژی نيـوەڕۆ و عەسر پێكەوە بكەيت ، پاشان مەغريب دوا بخەيت و عيشايش پـێش بخـەيت و خـۆت بشۆيت ، پاشان هەردوو نوێژەكە پێكەوە بكـەيت ، ئـەوە بيكـە و خـۆتيش لـە گـەڵ نوێژی بەيانيدا بشۆريت ونوێـژ بكـەيت ، ئـەوە وا بكـە و نوێـژ بكـە و ڕۆژوويـش بگـرە ئەگـەر توانـات لـە سـەری هـەبوو ، وە پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی: وە ئەمـەی دواييـانم پـێ خۆشـترە [رواه أبـودواود (٢٨٧/٤٧٥/١) والترمذی (١٢٨/٨٣/١) وغيرهما وهـو حـديث صحيح بروانە الإرواء (٢٠٥)].

سێیەم : ئەوەیە كە هەر عادەتی نەبوویێت ، بەڵام توانای هەیە خوێنی حەیز لە نەخۆشی جیا بكاتەوە ، لەم حاڵەتەدا كار بە جیا كردنەوەكەی خۆی دەكات ، لە بەر فەرموودەكەی (فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْش) (خوای لێ رازی بێت): كەوا تووشی نەخۆشی (إِسْتِحَاضَة) هات ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو: ((**إِذَا كَانَ دَمُ الحَيْضِ فَإِنَّهُ دَمٌ أَسْوَدٌ يُعْرَفُ ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَأَمْسِكِي عَنِ الصَّلاةِ ، فَإِذَا كَانَ الآخَرُ فَتَوَضَّئِي وَصَلِّي**)) واتە: ئەگەر خوێنی حەیز بێت ئەوە ڕەشە دەناسرێت ، جا ئەگەر وا بوو ، ئەوە واز بێنە لە نوێژ كردن ، بەڵام ئەگەر ئەوی تریان بوو ئەوە دەست نوێژ بگرە و نوێژ بكە... [رواه أبوداود (١/٤٧٠/٢٨٣) والنسائي (١/١٨٥) وهو صحيح بروانە الإرواء (٢٠٤)].

(٩٤) لە بەر فەرموودەكەی (أَبُو سَعِيْدُ الخُدْرِي) (خوای لێ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە ڕۆژی جەژنی قوربان یان ڕەمەزاندا دەرچوو بۆ شوێنی نوێژ(مُصَلَّى) ، جا دای بە لای كۆمەڵێ لە ئافرەتاندا وپێی فەرموون: ((**يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ ، فَإِنِّي أُرِيْتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ**)) واتە: ئەی كۆمەڵی ئافرەتان خێر و بەخشین زۆر بكەن ، بە من پیشاندرا لە شەوی(مِعْرَاج)دا كەوا ئێوە زۆربەی خەڵكی دۆزەخن . ئەوانیش ووتیان: لە بەر چی ئەی پێغەمبەری خوا ؟ ئەویش فەرمووی: ((**تَكْثُرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ العَشِيْرَ مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِيْنٍ أَذْهَبُ لِلُبِّ الرَّجُلِ الحَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ**)) واتە: چونكە نەفرەت زۆر دەكەن و كوفری ژیانیش دەكەن ، نەم دیوە كەسێك وەكو ئێوەی نوقصانی عەقڵ و دین كەوا مێشكی پیاوی ژیری زیرەك لە شوێنی خۆیدا نەهێڵن . ووتیان : ئەی نوقصانی عەقڵ و دینمان چیە ئەی پێغەمبەری خوا ؟ ئەویش فەرمووی :

وسووڕ خواردنەوە بە دەوری(كَعْبَە)دا[٩٥] ، **وجووت بوون لە گەڵ پیاودا** [٩٦] ، **وە دەبێت ڕۆژووەكە بە قەزا بداتەوە بەڵام نوێژەكە ناداتەوە** [٩٧] ،

((**أَلَيْسَ شَهَادَةُ المَرْأَةِ نِصْفُ شَهَادَةِ الرَّجُلِ**)) واتە: ئایا شایەتی دانی ئافرەت نیوەی شایەتی دانی پیاو نییە ؟ ووتیان : بەڵێ ، فەرموی: ((**فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا**)) واتە: دەی ئەوە نوقصانی عەقلێتی ، ((**أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ**)) واتە: ئەی باشە ئەگەر ئافرەت بكەوێتە حەیزەوە واز لە نوێژ كردن وڕۆژوو گردن ناهێنێت ؟ ووتیان: بەڵێ ، فەرمووی: ((**فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ دِيْنِهَا**)) واتە: ئەویش نوقصانی دینێتی [رواه البخاري (١/٤٠٥/٣٠٤)].

(٩٥) لە بەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لیٚ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**الطَّوَافُ بِالبَيْتِ صَلاةٌ ، إِلاَّ أَنَّ اللهَ أَحَلَّ فِيْهِ الكَلامُ**)) واتە: سووڕ خواردنەوە بە دەوری ماڵ – ی كەعبە– دا نوێژە ، بەڵام خوای گەورە قسە كردنی تێدا حەڵاڵ كردوە [رواه الترمذى (٢/٢١٧/٩٦٧) والحاكم (١/٤٩٥) وصححه ، وهو كذلك بروانە صحيح الجامع (٣٩٥٤)].

(٩٦) لە بەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة: ٢٢٢)دا ﴿ **وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الَمحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذىً فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي المَحِيْضِ وَلَاتَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللهُ** ﴾.. واتە: پرسیارت لیٚ دەكەن _ ئەی پێغەمبەر _ لە بارەی حەیزەوە ، تۆیش بڵێ: ئەوە زیانی هەیە ، جا دووركەونەوە لە – جیماع كردنی – ئافرەتان لە كاتی حەیزدا تا پاك دەبنەوە ، جا ئەگەر شۆردیان ئەوە بچنە لایانەوە – جیماعیان لە گەڵ بكەن – لەو شوێنەوە كە خوای گەورە فەرمانی پیٚ كردووە .

وە هەروەها لە بەر فەرموودەكەی (أَنَس) (خوای لیٚ رازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**إِصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلاَّ النِّكَاح**)) واتە: هەموو شتێكیان لە گەڵدا بكەن تەنها جیماع كردن نەبێت [رواه مسلم (١/٢٤٦/٣٠٢)].

(٩٧) لە بەر فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لیٚ رازی بێت) كەوا (مُعَاذَة) پرسیاری لیٚ كرد: ئایا بۆ ئافرەت پاش پاك بوونەوەی لە حەیز ڕۆژوو بە قەزا دەداتەوە بەڵام نوێژ بە قەزا ناداتەوە ؟ ئەویش فەرمووی: ئایا تۆ (حَرُورِيَه)یت ؟ جا (مُعَاذَة)یش ووتی: نەء ، من (حَرُورِيَه) نیم ، بەڵام تەنها پرسیار دەكەم ، (عَائِشَه)یش فەرمووی: ((**كَانَ يُصِيْبُنَا ذَلِكَ فَنُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ ولاَ نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ**)) واتە: ئێمە ئەوەمان تووش دەبوو لە كاتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) جا فەرمانی پیٚ دەكردین قەزا كردنەوەی ڕۆژوو ، بەڵام فەرمانی پیٚ نەدەكریت قەزا كردنەوەی نوێژ [رواه البخارى (١/٤٢١/٣٢١) ومسلم (١/٢٦٥/٣٣٥)] .

(حرورية): كۆمەڵی (خَوَارِج)ی گومڕابوو بوون ، لە سەردەمی ئیمامی (عَلي)دا لە فەرمانی (خَلِيْفَه) دەرچوون ، لە بەر هەندێك بەڵگەی عەقڵی ، جا یەكەم كۆبوونەوەیان لە (حَرُورَاء) كرد نزیكی (كُوفَه) ، فەرموودەی زۆرمان هەیە لە بارەیانەوە ، كە لە پاش پێغەمبەری خوا (ﷺ) دێن و لە ئایینی ئیسلام دەردەچن ، وە بە سەگی دۆزەخیش ناویان دەبات ، جا یەكێك لە قەسكانیان دەیانووت دەبێت ئافرەت ئەگەر كەوتەوە حەیزەوە ، هەروەك چۆن ڕۆژوو بە قەزا دەداتەوە ، نوێژیش بە قەزا بداتەوە .

وە ئـەوەی بـە هـۆی حـەیزو زەیـسانی حـەرام ببێـت ، لـە كـاتیخوێنی نەخۆشـی (إِسْتِحَاضَـة) حەڵاڵـە[٩٨] ، بـەڵام بـۆ هـەموو نوێـژێك پێویـست(وَاجِـب)ە دەست نوێـژ بگرێتەوە[٩٩].

(٩٨) چونكە لە شەرعدا نەخۆشی (إِسْتِحَاضَة) حوكمی پاكێتی(طَهَـارَة)ی هەیـە.. لـە نوێژ كردن و ڕۆژوو گرتن و جیماعی كردن و (طَوَاف) كردن .. .

(٩٩) لـە بـەر فەرموودەكـەی (فَاطِمَـةُ بِنْـتُ أَبِـي حُبَـيْش) (خـوای لیّ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پـیّی فەرمووی: ((.. **وَتَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلاةٍ**)) واتـە: ... پاشـان بـۆ هەموو نوێژێك دەست نوێژ بگرە [رواه أبوداود (١/٤٩٠/١٩٥) وإبن ماجة وهـو حديث صـحيح بروانـه صحيح إبن ماجة (٥٠٧)] مەبەست لە هـەموو نوێـژێك ئەوەیـە بـۆ كـاتی هـەموو نوێـژێكی فـەرز دەست نوێژێك بگرێت ئیتر نوێژە فەرزەكە و سوننەتەكانیشی پێوە بكات ، (وَاللهُ أَعْلَم).

تێبینی:

ئیمامی (النَّوَوِي) (ڕەحمەتی خوای لیّ بێت) ، دەفەرمیّ: هـەر كەسـێك بـاوەڕی وابێـت جوت بوون لە گەڵ ئافرەتەكەیدا حەڵاڵە كاتێك لە حەیزدا بێت ، ئـەوە پـیّی كـافر دەبێـت ، وە ئەگەر یەكێك ئەو كارە بكات ، بەڵام بیروباوەڕی وا نەبێت كە حەڵاڵە ، ئـەوە ئـەو كەسـە ئەگەر لە بیری چوو بێت یان نەزانێت ئافرەتەكـەی لـە حەیزدایـە یـان نـەزانێت حەرامـە یـان مەكروهە ئەوە تـاوان بـار نابێـت و كەففارەتیـشی لـە سـەر نییـە ، بـەڵام ئەگـەر بـە قەسـت وزانینەوە ئەو كارە بكات بـە بـیّ هـیچ زۆر لیّ كردنێـك ، ئـەوە تـاوانێكی گـەورەی كـردووە (شَافِعِي) فەرموویەتی: تـاوانی گەورەیـە و پێویستە لێـی پەشـیمان ببێتـەوە و تەوبـەی لیّ بكات . وە لە بارەی پێویست(وَاجِب)بوونی كەففارەت لە سەری دوو ڕا هەیە ... [بروانـه شـرح صحيح مسلم (٣/٢٠٤)].

دەڵێم: بەڵام ئەوەی ڕاستە كەففارەتی لە سەر پێویستە ، لە بەر فەمموودەكـەی (إِبْـنُ عَبَّـاس) (خوایـان لیّ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لـە بـارەی ئـەو پیـاوەوە كـە جیماعی لە گەڵ ئافرەتەكەیدا كرد كە لـە حـەیزدا ، پـیّی فـەرموو: ((**يَتَـصَدَّقُ بِدِيْنَارٍ أَوْ نِصْفِ دِيْنَارٍ**)) واتە: با دینارێك یان نیو دینار ببەخـشێت [رواه أبـو داود (١/٤٤٥/٢٦١) والنـسائى (١/١٥٣) وإبـن ماجـة (١/٢١٠/٦٤٠) وهـو حـديث صـحيح بروانـه الإرواء(١٩٧) و صـحيح إبـن ماجـه (٥٢٣)].

(إِبْنُ عَبَّاس) دەفەرموێ: جا ئەگەر لـە سـەرەتاكانی حەیزەكـەوە جیمـاعی لـە گەڵـدا كرد ،

ئەوە یەك دینار دەبەخشێت ، وە ئەگەر لە كۆتایەكانیدا بوو ، ئەوە نیـو دینـار دەبەخـشێت [رواه مسلم (٣٣٤/٢٦٤/١)] .

وە ئەو دینارەی ئەو سەردەمەیشە (٢٥،٤) غرام ئاڵتوونی تێزابی ئێستایە.

(الحَمْدُ لِلَّهِ) بەشی پاك كردنەوە كۆتایی پێ هات و ئێستایش دەچینە سەر بەشی نوێژ.